

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreizen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

M. BROECKHOVE. Algemene vergadering van de K.B.O.V.	43
Colloquium : Hoe groeit een volkskundig boek ? :	
Renaat van der LINDEN. Inleidende beschouwingen	49
Viviane VAN DEN DOOREN. Abraham Hans. Menig genre	57
Eugeen VAN AUTENBOER. Museumverzameling & Speelkaartenstudie	60
Henri LIEVENS. Illustratie in «Eigen Aard» en andere	62
Daniël DE BEUL. Zeispreuken in de boeken en op de markt	65
Fons ROECK. Losse beschouwingen bij 30 jaar sagenonderzoek	68
Jozef VAN HAVER. Volkskundig boek en akademie	71
Magda CAFMEYER. Archief en veldwerk	75
Willy P. DEZUTTER. Tentoonstellingen en catalogi	77
Renaat van der LINDEN. Slotwoord	84

In Memoriam

Louis Clicteur. Volkskunde en sport. Renners. Renaat van der LINDEN	42
---	----

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent, het Stadsbestuur van Gent en het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

Volkskunde en sport. Renners.

In Memoriam Louis CLICTEUR

24 juni 1924 - Brussel 2 november 1979

In nummer 1 van 1978 verscheen een In Memoriam van Pol Jacquemyns, om zijn bijzondere verdiensten als sportjournalist, én in hoofdzaak voor de voetbal te onderlijnen.

Journalisten en dagbladkorrespondenten krijgen over het algemeen weinig en té weinig aandacht en belang in publikaties van heem- en volkskundigen. Thans zijn we verplicht een In Memoriam te wijden aan Louis Clicteur die een vooraanstaande rol speelde inzake het rennersleven.

Louis Clicteur was diensthoofd van de sportredactie in de krant «Het Laatste Nieuws». Hij richtte zijn persoonlijke voorkeur naar de wielrennerij, maar zijn konfraters beseften, hoe bij deze redakteur «de mens overal en altijd centraal stond», hetgeen niet zo vaak kan getuigd worden in de wereld van de sport. Hij had een bijzondere interesse voor het kleine, dat in bepaalde levens zo ongemeen belangrijk kan wezen. Deze figuur verdient blijvende aandacht, op basis van zijn werken :

Louis CLICTEUR & Lucien BERGHMANS. *Rik Van Looy, heerser en verdeler*. Gent, Reeks Steenbok - paperback, P27, 222, ill.

Louis CLICTEUR & Lucien BERGHMANS. Eddy Merckx. 1. *Van Libramont tot Heerlen*. 2. *Van regenboog tot gele trui*. Strombeek-Bever, (1967-1970) 2 dln., 143, ill.-151, ill.

Sylveer MAES. *De herinneringen van Sylveer Maes. Mijn lange weg naar de gele trui. Een groot kampioen uit de Ronde van Frankrijk vertelt U...*(opgetekend door Louis Clicteur). Brussel, (1951), 48, ill.

Hij schreef het voorwoord voor :
Jef mermans. *Mijn voetbal en ik*. Brussel, 1952, 125, ill.

Renaat van der Linden

ALGEMENE VERGADERING VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

op 16 maart 1980 in het Museum voor Volkskunde, Kraanlei 63, Gent

Na het hartelijk welkom van de voorzitter tot de talrijke leden in de zaal, nam de vergadering een minuut stilte in acht ter nagedachtenis van de in het dienstjaar overleden leden : Mevrouw Mathilde MIRY, de HH Renaat DE CLOET en Gaston VAN PETEGHEM.

De aanwezigen kregen een dokumentatiemap in verband met de in de tentoonstellingszaal van het Museum geëxposeerde publikaties van en inlichtingen over de sprekers die in de middag zullen handelen over «Hoe groeit een volkskundig boek?»

De rede van de voorzitter wordt in de bundeling van de spreekbeurten opgenomen, zie p. 49.

1. Bedrijvigheid van de Bond in 1979, door Maurits Broeckhove, secretaris

Met vaste regelmaat vergaderden de Raad van Beheer en de Redaktieraad voor het bespreken van de aangelegenheden in verband met de werking, het tijdschrift, de Kantklub Sint-Katelijne, de groepsreizen en andere activiteiten.

Ons tijdschrift *Oostvlaamse Zanten* verscheen regelmatig met rijkelijk geïllustreerde bijdragen. In het teken van het *Jaar van het Kind* (1979) heeft de Bond aandacht besteed aan het huidig kinderlied, en aan rolplankschaatsen, het nieuw kinderspel. Eveneens in verband met het kind heeft onze Dienst voor Volkskundige Enquêtes een onderzoek ingesteld naar de vorm en de evolutie van de rammelaar.

Bij onze afzonderlijke publikaties kwam het bekroonde werk door het Alfons de Cockfonds van Robert RUYSS, *Veer en veerdienst in Oost-Vlaanderen, vroeger en nu* van de pers. De voorverkoop verliep uiterst bevreemdend. Dagbladen en radio besteedden er vele en gunstige bijdragen aan.

Ons mededelingenblad *Volkskundige Kroniek* verstrekke regelmatig alle bondsactiviteiten, allerlei mededelingen en boekennieuws. Steeds wordt goed gereageerd op de vragen gesteld in de rubriek *Wie weet antwoord?*

Onze studie- en dokumentatiedienst heeft in april medewerking verleend aan de tentoonstelling *Kinderportretten 18de en 19de eeuw* in de Kredietbank te Gent en in juli aan de groepstentoonstelling van het *Kunstatelier K.J.V.T. Zottegem* in de Europabank te Gent.

In december werden, in verband met de votiefschilderijen uit kappelleke Schreiboorn te Gent, clichés in bruikleen gegeven aan het maandblad *Het Spoor* van de N.M.B.S. en aan het kontaktblad van de Oostvlaamse Gidsenbond.

Informatie over een schilderij werd verstrekt aan het Kon. Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde te 's Gravenhage.

Dokumentatie werd doorgegeven over reuzen, o.a. aan het Gemeentebestuur De Pinte en aan de plaatselijke dansgroep.

Foto's van Oostvlaamse reuzen werden in bruikleen gegeven aan de Stichting Stadsontspanning te Utrecht. Idem aan V.V.V. Oudenaarde voor de publikatie over de reuzen van Oudenaarde.

De werkvergaderingen van de Kantklub Sint-Katelijne gingen normaal door, evenals de proefflessen in november voor nieuwe kandidaten kantwerksters en kantwerkers. Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de kantklub werd een unieke kanttentoonstelling ingericht met uitsluitend kantwerk vervaardigd door de leden onder de titel *Kant uit Katelijne's hand*. Ze oogstte een enorme waardering zowel van buitenlandse als binnenlandse bezoeker(st)ers die hun indrukken in het gedenkboek bekend maakten, zie O.V.Z. nr 6/1979, 217-222.

Het komitee der Gentse Feesten heeft G. Weze, voorzitter van feesten en reizen, daadwerkelijk betrokken bij de Gentse Kermisstocht alhoewel het Gentse Stadsbestuur voor de inrichting zorgde. In het Museum voor Volkskunde kenden de feestelijkheden zoals de vogelpik- en teerlingbakwedstrijden, de ruilbeurzen, de kantwerkdemonstraties, de middagen en avondpoppenspelvertoningen een luisterrijke belangstelling.

Naast de zondagochtendzittingen wordt ook herhaaldelijk op de werkdagen en dit na afspraak, de bibliotheek bezocht. Twee uitzonderlijke schenkingen verrijkten het patrimonium :

- 1) Het Fonds Jules Pieters : documenten, devotieprentjes, bedevaartvaantjes, enz.
- 2) Boeken van wijlen E.H. Winnepenninx.

De ruildagen op de zondagmorgen genieten minder bijval omdat thans vele hobbyklubs tot stand zijn gekomen.

De poppenspelvertoningen voor de jeugd door het Spelleke van de Folklore op de zaterdag- en woensdagmiddagen genieten wekelijks grote bijval.

Volgende tentoonstellingen werden in het Museum ingericht :

- *Schetsen, akwarellen, pastels van hier en elders*, door Ir. Francis LEYS;
- *Akwarellen en tekeningen van Gentse begijnhoven*, door Gilbert BOERJAN;
- *Landelijk volksleven en volkstypen*, door kunstschilder Georges TEUGELS;
- *Gent pittoresk in zijn oude hoeken en kanten, volkstypen en gebruiken* door Gilbert VAN GEERT, met beedhouwwerk van François LIMONT;- *Retrospektieve De Saegher*
- *Kant uit Katelijne's hand* door de Kantklub Sint-Katelijne, met katalogus;
- *Mannekenbladen tot lering en vermaak* door Lic. Mieke DE MAN-VERBEECK, met katalogus;
- *Spelende kinderen, foto's van R. VAN DAMME*.

We mogen stellig besluiten dat de Bond tot ware tevredenheid en in mede- en samenwerking met talrijke diensten en personen zeer actief optrad op velerlei terreinen.

De vergadering keurt het verslag goed.

2. Financiële verrichtingen dienstjaar 1979 en begroting 1981, door Hilda Pintelon, penningmeesteres.

In mei 1979 heb ik de boekhouding van Mevrouw Samain overgenomen. Ik wil haar hierbij danken voor de bereidwilligheid waarmee ze mij uitleg over het bijhouden van de boeken heeft verschaft. Iedere boekhouding heeft toch zijn eigenheid waar men niet zo maar direkt in thuis is.

Hier een vergelijking met de cijfer van vorig jaar :
op 31.12.1978 was er een totaal bezit van 370.850 F, op 31.12.1979 was het bezit terugge-
lopen tot 193.086 F.

Dit overzicht schijnt op het eerste zicht niet gunstig. Maar ik moet opmerken dat voor het boek *Veer- en Veerdiensten in Oost-Vlaanderen* van de heer Robert Ruys 220.745 F be-
taald werd in december 1979. Reeds een groot aantal van deze boeken werd verkocht.
Maar nog vele liggen te wachten op een lezer.

Ook de kursusboeken van de kantklub waren uitgeput. Er diende dus gezorgd te worden dat
tegen het nieuwe klubjaar een nieuwe voorraad voorhanden was.

De verkoop van losse nummers van Oostvlaamse Zanten en andere publikaties brachten
heel wat op, namelijk 116.068 F.

Van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Kultuur ontvingen we als steun
119.716 F, van de Provincie Oost-Vlaanderen 23.250 F en van de Stad Gent 10.000 F.

Ook van de P.T.T. kregen we dit jaar 50.000 F.

We danken speciaal de verantwoordelijken voor deze subsidies.

De vergadering keurt het verslag goed.

FINANCIËLE VERRICHTINGEN DIENSTJAAR 1979

INKOMSTEN		UITGAVEN	
Lidgeden	222.686	Uitbesteed werk	11.938
Advertenties	5.000	Sekretariaatskosten	34.970
Verkoop publikaties	116.068	Reiskosten bestuur	12.544
Deelname groepsreizen	45.280	Drukwerk	48.446
Kantklub	200.144	Propagandakosten	11.713
Giften	50.000	Publikaties	521.027
Toevallige baten	41.914	Overige organisatiekosten	8.111
Staatssubsidies	119.716	Hulp- & leermiddelen	24.734
Provinciale subsidies	23.250	Groepsreizen	50.775
Gemeentelijke subsidies	10.000	Kantklub	125.912
		Manifestaties	88.334
		Overige specifieke kosten	41.583
		Toelage aan Museum	20.000
		Prijzen en geschenken	11.735
	<hr/>		<hr/>
	834.058		1.011.822
Incasso 1-1-1979	370.850	Incasso 31-12-1979	193.086
	<hr/>		<hr/>
	1.204.908		1.204.908

De vergadering keurt het financieel verslag goed.

BEGROTING 1981

INKOMSTEN

Lidgelden	295.000
Advertenties	5.000
Verkoop publikaties	165.000
Inkomgelden	2.000
Groepsreizen	28.000
Kantklub	220.000
Giften	50.000
Toevallige baten	45.000
Staatssubsidies	104.000
Provinciale subsidies	23.000
Gemeentelijke subsidies	10.000
Andere inkomsten	10.000

957.000

UITGAVEN

Uitbesteed werk	10.000
Sekretariaatskosten	80.000
Reiskosten bestuur	9.000
Drukwerk	41.000
Propagandakosten	7.000
Publikaties	510.000
Overige organisatiekosten	14.000
Hulp- & leermiddelen	24.000
Groepsreizen	30.000
Kantklub	180.000
Manifestaties	22.000
Overige specifieke kosten	10.000
Toelage aan Museum	20.000

957.000

De vergadering keurt de begroting goed.

De dames E. Samain-Ouvrein en A. Pintelon-Ysebaert hebben als leden van de kas-kommissie aanvaard om de boekhouding over het dienstjaar 1980 na te zien.

3. Verkiezing en aanstelling van bestuursleden

De vergadering herkiest Maurits Broeckhove, Jacques De Vriendt, René Haeseryn, Gaston Hebbelynck, Gustave Rouquart, Romano Tondat, Frans Van Bost en Renaat van der Linden, uittredend en herkiesbaar.

De vergadering stelt in vervanging van Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, overleden en Mevrouw Eleonora Samain-Ouvrein, ontslaggevend, Mej. Hilda Pintelon en Lic. Johan Vandenhoute als bestuursleden aan.

4. Algemeen verslag over de inzending op de Alfons de Cockprijsvraag 1978 door Marcel Daen, algemeen verslaggever

De commissie was samengesteld uit de berheerraadsleden van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, met als juryleden de heren Gaston Homblé, Robert Ruys en Roel Van De Walle; verslaggever Marcel Daen.

Eén werk werd ingestuurd, n.l. door Maurits Broeckhove *De wonderdokter Drieske Nijpers, naar aanleiding van zijn 125-jarig overlijden*. Qua inhoud en vorm beantwoordde de studie aan de voorwaarden gesteld voor deelname aan de prijsvraag (O.V.Z., 52 jg. (1977), nr 4, 140).

**Wonderdokter
Drieske Nijpers**

Als verslaggever hebben we op 3 augustus 1979 aan de juryleden en aan de Beheerraad van de Bond onze bevindingen en besluiten meegedeeld aan de hand van de rapporten en beraadslagingen van de juryleden. Met eenparigheid van stemmen hebben ze geconcludeerd dat aan Maurits Broeckhove de Alfons De Cockprijs 1978 wordt toegekend, met de bekroning van zijn studie «de wonderdokter Drieske Nijpers».

Zoals het past voor een jury, werden negatieve elementen van de inzending grondig en met kritische zin afgewogen tegenover de positieve. Met het oog op een latere publikatie van het bekroonde werk, zou meer aandacht moeten besteed worden aan de moeilijkheden van Drieske Nijpers met het gerecht. De mogelijkheid is niet uitgesloten de bestaande dossiers te Dendermonde te raadplegen. Het jurylid Robert Ruys biedt hier een helpende hand. Aansluitend daarbij werd vraag en antwoord niet duidelijk en voldoende uitgediept : *Was Drieske Nijpers een charlatan ? Was hij begaafd met kennis en beoefening van paranormale en/of alternatieve geneeskunde ?*

Tegenover deze opmerkingen staan een reeks positieve elementen die de waarde van de studie en van de auteur op het voorplan brengen. Alhoewel dit onderwerp een uitgebreide literatuur kent, wordt voor het eerst een syntese gemaakt van diverse facetten die de studie van de volkskunde aanbelangen : volkpsychologie, volksgeneeskunde, ikonografie, volkstaal en -gedichten. De auteur heeft de figuur van Drieske Nijpers getekend en nagegaan hoe 125-jaar ná zijn overlijden zijn naam en kunde is blijven voortleven in de volksmond van vandaag. Hierin schuilt een grote verdienste.

De auteur van de bekroonde studie heeft geen proefwerk afgelegd. De verdiensten van Maurits Broeckhove zijn ons allen bekend. Het getuigenis hiervan vindt men terug in «Oost-vlaamse Zanten» en andere uitgaven van de Bond. Hij is een **groot** volkskundige, maar té **nederig en bescheiden**. Hij werd reeds tweemaal bekroond met de Alfons de Cockprijs. In 1945 met «Weerkundig volkskalender voor het Vlaamse land», in 1967 met «Vinkensport in Vlaanderen». De jury heeft in haar uitspraak niet enkel de bekroning gezien van het ingezonden werk. Het werk van Maurits Broeckhove is een **kelzerlijke** bekroning, de volkskundige waardig. Auteur en werk verdienen een eervolle plaats in de reeks uitgaven van het Alfons de Cockfonds.

Namens de juryleden, Gaston Homblé, Robert Ruys, Roel Van De Walle; en in mijn persoonlijke naam, als verslaggever, feliciteren we van harte de laureaat.

De voorzitter Renaat van der Linden overhandigt de prijs en het diploma onder algemeen handgeklap aan de laureaat.

Het bestuur betreft Mevrouw Broeckhove met een sierlijk bloemstuk bij de hulde.

5. Tentoonstelling «Volkskundige publikaties - Auteur - Boek en Kader.

Na de afhandeling van de administratieve punten brachten de vele aanwezigen een bezoek aan de expositie van volkskundige boeken en van artikels verschenen in tijdschriften.

Het ging zowel over de afzonderlijke publikaties van de leden als over die van het Alfons de Cockfonds. Zoveel mogelijk heeft het bestuur attributen in verband met het behandelde onderwerp, de inhoud en de waarde van de boeken uitgesteld.

Schenking Jules Pieters pronkte met een reeks prentjes en bedevaartvaantjes.

De eenentwintig kijkkasten in de wanden en de drie platte kasten bevatten de luister van menige volkse publikatie en van wat er kon bij betrokken worden.

Als intermezzo gaven de Wichelse Straatzangers een paar levensliedjes te beste.

6. Gezamenlijk noenmaal

Het gezamenlijk noenmaal had plaats in de feestzaal van Holiday-Inn, Ottergemsesteenweg, Hoek E3 te Gent.

M. BROECKHOVE

VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Hoe groeit een volkskundig boek ?

**Renaat VAN DER LINDEN :
INLEIDENDE BESCHOUWINGEN (1)**

ELK VAN U

Een woord van begroeting «ELK VAN U» kan ongewoon klinken, maar vandaag krijgt het zijn waarachtige, vérstrekkende betekenis en waarde : elk van u is geheel en al betrokken in deze studiedag : a) als actieve kracht, b) als kreative kracht.

We beleven het geluk, dat vijf auteurs - vorsers ons handelen over «de geboorte van hun boek», dat een illustrator uiteenzet hoe tekst en beeld in groei gebonden zijn, en dat een studente weet uit te leggen, hoe de groei van het boek bestond bij een van onze grootste volksschrijvers, namelijk Abraham Hans.

De vijf auteurs zetelen niet in ons bestuur, zodat we geen ogenblik de indruk kunnen verwekken zelfverheffing te beoefenen. Meerdere leden van het bestuur kwamen anders in aanmerking om hun boek(en) voor te stellen. Dat kan in de toekomst geschieden.

Velen onder u leveren een uitvoerige of een korte bijdrage in een heem- of volkskundig tijdschrift. Hun tekst neemt een ruim of een klein deel in beslag, maar een korte tekst kan soms even belangrijk doorwegen als een lange. Voor een bijdrage ligt de groei makkelijk bij één persoon.

Voor een heem- en volkskundige publikatie, dus een wetenschappelijke uitgave, geldt het over het algemeen een ander geval. Daar zijn vaak verscheidene personen bij betrokken, in deze zin, dat er velerlei bijdragen van anderen aan de grondslag liggen, die wij als voetnoten en als bibliografie bestempelen.

Een boek krijgt een plaats in onze bibliotheek - wie weet, misschien krijgt het een plaats in ons hart, dat kan ! - maar in gewone omstandigheden verkrijgt het boek, terecht of ten onrechte, een min of meer grote ruimte in het tijdschrift, in de rubriek boekbesprekingen. Maar het geschiedt ook, dat het boek door bepaalde omstandigheden daar niet opdaagt.

We verklaren, dat een auteur aan andere wetenschapsgenoten veel of weinig te danken heeft.

Maar hoe staat hij (of zij) tegenover het gezin, de echtgenote en de kinderen, de broeder(s) en de zuster(s), de relaties allerlei ? Die zijn niet vermeld bij de bronnen en de voetnoten. Neen. Toch spelen zij ergens een rol in de groei van het boek. Uiterst waardevol is het : dat inschakelen in een participatie aan de gedachtenwereld, de interessesfeer, het opzoekingswerk van een andere.

(1) De Studiedag «Hoe groeit een volkskundig boek ?» ging door in het kader van de Algemene Vergadering van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Museum voor Volkskunde te Gent op 16 maart 1980 en werd gehouden in Holiday-Inn te Gent.

Daarom is de titel «ELK VAN U» hier volledig op zijn plaats, want elk van u heeft, zonder dat het gedrukt staat, hulp en steun geleverd, bij het begin of het einde, in het midden, in moeilijke momenten en bij vergeefs zoeken van hem of haar naar de tekst op een steekkaart, naar de geschikte zin(nen) bij het begin of slot van een hoofdstuk.

Daarom steekt de studiedag van wal met een ongewoon vertrekpunt : dank en hulde aan al degenen die bij de geboorte van een heem- of volkskundig werk betrokken zijn, en er weinig of zelden in vermeld zijn.

AUTEUR en MENS zijn EEN

In de kunstwereld gebeurt het vrij regelmatig, dat vijf, tien en meer kunstenaars hun werk tentoonstellen (of laten tentoonstellen). De organisatoren zoeken een element, dat de artiesten daar met elkaar gemeen hebben, bij voorbeeld het feit, dat ze rond één zelfde tijdstip geboren werden, b.v. omstreeks 1900, zo in Venlo, museum Van Bommel-Van Dam en in het Cultureel Centrum : Generatie 1900, dat ze in een zelfde gemeente of streek hebben gewoond en gewerkt, zo de Latemse artiesten. Dat element dat de artiesten gemeen hebben, blijkt vaak onzeker en onstandvastig te wezen. Dat punt komt hier niet van pas bij onze sprekers. Elke auteur is een totaal eigen persoonlijkheid. Ze stammen uit een andere hoek van het land en met de leeftijd heeft ons bestuur, bij de aanvraag, geen rekening gehouden, alleen met het feit, dat ze (een) merkwaardig(e) werk(en) hadden geleverd of op het getouw zetten, of dat ze het omvangrijk geheel van een auteur doorgronden. De auteur dient hier niet apart te voorschijn te treden, met de stempel van vorser. Auteur en mens vormen één geheel.

ZIN van ZON in de algemene vergadering

Het is normaal, dat een vereniging die meer dan vijftig jaar bestaat, oude adelbrieven kan voorleggen.

Ook de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen is in dit geval.

Een afzonderlijk blad deelt u mede, welke een reeks belangrijke studiedagen er voorheen reeds is geweest. In het begin weerklonk de term «Landdag». De verbroedering van de Oost- en Westvlaamse volkskundigen straalt als een hoogtepunt !

De uitnodiging voor heden weerspiegelt een veelvoudig en tegelijk eenparig onderwerp : de geboorte, de groei, van het volkskundig boek ! Vijf auteurs vertellen over het ontstaan van hun werk.

Waar ligt de aanleiding voor dusdanig onderwerp ? In de drang om het boek beter te doorgronden, door een rechtstreeks contact met de schrijfster of schrijver.

De oorsprong voor dit onderzoek ligt bij twee feiten :

a) *Op initiatief van de Europaraad en de Unesco hebben het Ministerie voor Nederlandse en voor Franse cultuur een internationale Europese tentoonstelling ingericht, rond het*

tema : *Vrijen en Trouwen*. In dat kader was een internationaal colloquium voorzien, over dat onderwerp, van 14 tot 21 juli 1975, te Luik. Bij de aanvang van het colloquium vroeg een voorname dame, Mevrouw Tekla Domotor, een professor uit Hongarije, naar dr. Jos Van Haver. Zij had zijn boek *Incantatieliteratuur* in haar bibliotheek, kende de inhoud en wou kost wat kost de auteur persoonlijk zien, om hem te feliciteren en om te verklaren, dat ze door zijn boek zo uitstekend de geest van Vlaanderen en omgeving had leren kennen. Ze was naar het kongres gekomen om er een uiteenzetting te houden «*The Farewell of the bride*», maar dat bleek bijzaak voor haar. Zij wou in hoofdzaak dé Vlaamse auteur groeten en gelukwensen.

Dàt feit is me steeds bijgebleven : een dame, professor uit Hongarije, die naar een internationaal colloquium kwam om een Vlaams auteur openbaar te kunnen huldigen. Zijn boek had bijzondere waarde. Maar zij wou hem persoonlijk ontmoeten en groeten.

b) In het midden van vorig jaar had te Kortrijk, naar aanleiding van vijftien jaar vernieuwde bibliotheekwerking, tien jaar discoteek, de inrichting van een tafelgesprek plaats : het boek nu. Moderator was Valeer Arickx, drie letterkundigen traden op : Fred Germonprez, Henri Vergote (pseudoniem van J. Steverlynck) en André Demedts. Er was een vertegenwoordiger van een uitgeversmaatschappij en een van het Ministerie voor Nederlandse Cultuur.

In plaats van de roman stellen wij de terreinverkenning ruimer : het volkskundig boek en de auteur.

Ons doel is erop gericht uiteenlopende personen, met verscheidenheid van belangstelling voor de studie van het volksleven, samen te brengen. Dat feit levert terstond een reeks voordelen op. Leeftijd en geslacht spelen geen rol, een bepaalde voorkeur evenmin. Hoofdzaak blijft een konfrontatie met het publiek.

In het Huldeboek ANDRE DEMEDTS, Davidsfondsafdeling Kortrijk, 1977, 236 p. behandelt Marcel Janssens *Aspekten van de hedendaagse kritiek*, 41-49. Hij ontleedt er drie punten en mogelijkheden. Het wetenschappelijk onderzoek is 1. auteursgericht; 2. tekstgericht; 3. publiekgericht.

De belangrijkste karakteristiek van de literatuurstudie in deze eeuw is de volgens de steller de gerichtheid op de tekst.

Het is onbegonnen werk, in het kader van dit bestek, de punten te vergelijken met de recensies en de kritiek inzake volkskundige publikaties, maar het zou de moeite lonen dat punt aan te raken.

Intussen stellen wij ook voor de volkskundige werken vast, dat over het algemeen de tekst of inhoud de voorrang behaalt. Auteur en publiek komen dan op de tweede of derde plaats. Tegenover de literatuur staat de volkskunde, een wetenschap, op een ander vlak. Een roman is gebonden aan fantasie of werkelijkheid. Een volkskundig werk stoelt op feiten en getuigen, gebeurtenissen en zegspersonen, syntese en analyse.

AUTENTICITEIT, VRIENDSCHAP en AKTUALITEIT

De authenticiteit speelt bij ons een rol :

de authenticiteit van de uiteenzetting en de authenticiteit van de bron. Op dat gebied ligt de kritiek totaal anders en tevens gelijk : beheerst de schrijver zijn onderwerp, en raadpleegde hij de gehele lijn van de geschreven bronnen en beschikbare zegspersonen ? Een romancier is loos en los in zijn inspiratie; de volkskundige helemaal niet. Maar in zijn werk kan wetenschap en vriendschap wezenlijk hand in hand gaan. Daar ligt een wonder. In *De Vinkeniers in Vlaanderen* zal M. Broeckhove vrienden ontdekken en hun genegenheid ervaren. In *Veer en Veerdienst in Oost-Vlaanderen* zal Robert Ruys de dankbaarheid en verkleefdheid van veerlieden ondervinden. In *Votiefschilderijen en Mirakelboek van Kapelletje van Schreiboorn te Gent* zal Marcel Daem het geluk en de fierheid beleven van de lieden, waarvan verwanten op de votiefschilderijen weergegeven zijn. Uit *Bolspel in Vlaanderen vroeger en nu* glanst een band van vriendschap voor uw dienaar van vele bolspelers en -speelsters, jaren na het verschijnen van het boek.

Lode Hoste heeft het eveneens ervaren tijdens de samenstelling van zijn boek : *Gent, poppenspelstad* (2).

Hier treden bewijzen en voorbeelden naar voor, hoe de studie van het volksleven aan de aktualiteit kan gebonden zijn.

Het publiek beschouwt een volkskundige nog vaak als een «wereldvreemde geleerde» die in hoofdzaak aandacht en oog schijnt te wijden aan archieven en stofferige dossiers en oude boeken en mensen.

*In dat opzicht schiet me dikwijls het beeld te binnen van het boek *Le guetteur d'ombre van Alejo Carpentier* (°1904 Havana, zoon van Bretons architect en Russische pianiste, verbleef in Parijs, Venezuela, Cubaanse afgevaardigde bij de Unesco). Hij tekent in dat werk zijn geliefde onderwerpen : de jacht, het woud, de natuur, en geeft een man weer die de stad en zijn beroep, nl. de journalistiek na de etnologie, ontvlucht om in een angstwekkend woud te gaan jagen en er met zichzelf alleen te zijn.*

*Ook de titel van een Franse roman werd ons eens naar het hoofd geslingerd : *Les Morts qui parlent* (1899) van Melchior de Vogüé, (°Nice 1848 - Parijs 1910). De roman levert in de kiem een kritisch tafereel van de Franse Kamer van volksvertegenwoordigers op het einde van de negentiende eeuw. Wanneer politici belangrijke beslissingen moeten nemen, worden allen, evenzeer revolutionairen als konservatieven, door godsdienstige of sociale tradities beïnvloed. De stem van de doden - zie de titel - bezielt hun toespraken.*

In die zin ziet het publiek de volkskundige nog menigmaal verkeerd : alleen met oude mensen, kunst en voorwerpen en belangstelling, of afgezonderd met boeken en verleden.

Naast de foutieve beschouwing van 'wereldvreemde geleerde' bieden wij de authenticiteit van de levende bron.

Een romancier zoekt die waarachtigheid ook, maar op een andere wijze, als basis.

(2) *De Vinkensport in Vlaanderen*. Gent, 1969, 167, 45 ill.

Veer en Veerdienst in Oost-Vlaanderen. Gent, 1979, 191, 48 ill.

Votiefschilderijen... Gent, 1975, 141, kleurill.

Bolspel... Zottegem, 1966, 272, 140 ill.

Gent, Poppenspelstad. Gent, 1979, 173, 57 ill.

A. den Doolaard, pseudoniem van Cornelis J.G. Spoelstra, °Zwolle 1901, schrijver en journalist, was geïntrigeerd door de Macedonische vrijheidsstrijders. In 1931 trekt hij twee weken te paard door het grensgebied tussen Joegoslavisch en Bulgaars Macedonië. *Zo ontroerend was de gastvrijheid van de bewoners, dat ik bijna vergat waarvoor ik gekomen was.* (Het leven van een landloper, 78). In 1936 vestigt hij zich tijdelijk in het gehucht Les Moussoux, tegenover de Mont Blanc, om er *De grote verwildering* te schrijven, een roman over de eerste beklimming van de Mont Blanc in 1786. Om in de gepaste stemming te raken *moest ik mij door stormen laten geselen en na lange tochten het lood der uitputting in mijn leven voelen.* (Het leven van een landloper, 208). Stormen proeft hij o.a. door een achtdaagse wintertocht per ski te maken over hoge gletsjerplassen, van Chamonix over Zermatt naar Saas Fee.

In de bruiloft der zeven zigeuners ontdekt u een volksliedje dat zijn vrouw en hij noeterden in Joegoslavië. Zijn vrouw heeft er de oorspronkelijke tekst stenografisch opgenomen. Bij lezingen tijdens een boekenweek in '39 zingt A. den Doolaard deze liedjes en begeleidt zichzelf op een akkordeon. Deze auteur zoekt vaak de rechtstreekse bron voor zijn roman.

Het woord 'authenticiteit' ontdek je niet gauw in een recensie. Toch zou het er op zijn plaats horen. We kunnen er ook voorbeelden van Louis Paul Boon bij halen.

De essayist H.U. Jessurun d'Oliveira hield een reeks vraaggesprekken met Louis Paul Boon. (opgenomen in *Scheppen, riep hij gaat van Au*). De eerste vraag en het eerste antwoord dringen naar de kern van een groei. *In uw boeken heb ik vaak steeds meer terugkerende figuren aangetroffen, wel onder verschillende namen, maar toch uitgerust met dezelfde kenmerken, bv. de debiele moeder, de kunstenaar met een lichamelijk gebrek, de duivelse vrouw. kunt u hierover iets vertellen ?*

Boon : *Het is vreemd , dat ge altijd vragen stelt, die toch nog verrassen. Ik kan mezelf niet goed inbeelden, hoe die personages daar gekomen zijn. Wat die debiele moeder betreft, geloof ik dat daarvan de oorsprong ligt in mijn grootmoeder, die ik steeds gekend heb als een oude vrouw, die eh - ik kan het moeilijk expliceren - een vrouw die daar zat als nauwelijks meer dan een dier, zo ziek, en weinig pratend. Dat heeft op mij een onvergetelijke indruk gemaakt. ...*

Het is natuurlijk interessant voor ons om te vragen naar de oorsprong, maar ik geloof niet, dat het voor de lezer belang heeft. Het werk staat daar toch...

Hij komt pas tot spreken, als hij over zijn manier van werken kan praten... (Kees Fens, *Het werk staat daar*, Standaard der Letteren, 25 mei '79).

De bedenking komt hier van pas hoe we kunnen aanleunen bij de stelling vooraan dat auteur en mens één zijn.

Louis Paul Boon verzamelde in *Dorp in Vlaanderen* vijftientig 'cursiefjes' die hij omstreeks 1965 in de Vooruit publiceerde. Het dorp is Erembodegem bij Aalst, waar Boon sinds 1953 woonde. In dit werk is hij de verbitterde opstandeling nier meer, maar de berustende dagwerker, die zich 's avonds intigreert in het buurtleven, een oude boer, de veldwachter, een baron ontmoet, een pint gaat drinken in een landelijk estaminet of met zijn vrouw Jeanneken een ijsje gaat eten in een 'cremerie'... met milde humor registreert hij de vele facetten... van het doen en laten van de gewone man...

Voor deze journalistieke arbeid zou hij de Nobelprijs niet krijgen. Toch concipieerde hij in zijn dorp de meeste van zijn grote werken die hem een plaats verzekeren in de moderne wereldliteratuur. Daarom zal men de schrijver niet volledig begrijpen, zo men de Mens niet wonen weet in het nederige Erembodegem.

(Albert van Hoeck. *Boontjes Erembodegem in Het Jaar van het Dorp.* in Het Volk/De Nieuwe Gids, dagblad, Gent, 11 mei '78.)

Ik ontdekte hoe gewoon hij schreef over gewone mensen : ik vond het anti-literatuur. Boon spotte met de Schone Letteren, was mede daardoor geweldig a u t e n t i e k !...Boon was een Vent. Dat is veel meer dan een schrijver.

(Jaak Dreesen. *Louis Paul Boon.* in De Bond, weekblad B.G.J.G. Brussel, 18-5-'79)

IDENTITEITSPAPIEREN, STRAAT en KAMER

We kunnen het vraagstuk over een andere boeg gooien met het verzoek of we inzage krijgen van de Identiteitspapieren van de auteur. Het woord springt naar voor op basis van de titel die de zeventigjarige Jan Schepens, essayist, dichter, vertaler, en voormalige redaktiesekretaris van het tijdschrift «De Vlaamse Gids» aan zijn lijvige dichtbundel gaf, bij die gelegenheid : *Identiteitspapieren*. Het betreft een soort berijmd dagboek, een samenvatting van zijn levenswijsheid.

We kunnen even verwijzen naar het boek van de Zuid Amerikaanse auteur Gabriel Garcia Marquez *Toen ik nog gelukkig was en ongedokumenteerd*. Amsterdam, 139 p. Bij een vorser ligt juist het geluk in de identiteit, in de dokumentatie. Er ligt aldus een waar contrast in de titel, maar het boek stamt voor de auteur uit de periode, toen hij een reeks reportages schreef, tijdens zijn zwerftocht over de wereld, zonder identiteitspapieren, indocumentado.

Krijgen wij ergens Identiteitspapieren van heem- en volkskundigen ? Het blijft een kiese en voorlopig onbeantwoorde vraag.

Ik zou het vraagstuk willen onderzoeken langs een andere titel van een boek : *De straat waarin je leeft* van Paul Vanderschraeghe ! (Leuven, 256 p.) Bernard Kemp besprak het werk twaalf jaar geleden, met de aankondiging : *De straat waarin wij leven en schrijven*. (Standaard der Letteren, 1 augustus 1969) Eén zin uit de recensie sprong en klonk me uitzonderlijk in oog en oor en is blijven hangen : **Doorheen het hoofdpersonage is Vanderschraeghe zelf op zoek geweest naar de wortels van zijn schrijverschap**. Heeft iemand in het raam van de volkskunde er ooit aan gedacht of er een poging toe aangewend ? Voor zichzelf en/of voor de anderen ?

Van de straat waarin een auteur leeft en schrijft kun je belanden in het huis van de vorser. Welk is het kenmerk van het huis waar we wonen, en van de kamer waarin we werken ? Bent u in staat dat kenteken vast te leggen ?

In december 1979 heeft kunstenaar en knutselaar Philippe de Gobert in de Artshop van het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel een van de leukste tentoonstellingen van vorig jaar gehouden. Op basis van twintig poppenhuisjes leidt hij ons binnen in de fiktieve woonkamer van een reeks bekende artiesten, o.a. van René Magritte, Piet Mondriaan.

Veronderstel, dat elk van u voor de sprekers van vandaag een kamer kan ontwerpen. Welke basis staat u ter beschikking om een deel of het geheel uit te beelden ?

Lastig blijkt het, wanneer de vraag weerklinkt : ken je die of die auteur, deze of gene vorser ?

Lastiger nog wordt het, wanneer het werk zich anders aanbiedt, als een vrucht van twee geesten. Herhaaldelijk hebben twee personen samen spankracht geleverd om één werk tot stand te brengen. Alfons de Cock en Pol de Mont, Alfons de Cock en Isidoor Teirlinck. Felix Timmermans, Lode Baekelmans e.a. komen in aanmerking voor dusdanig onderzoek. Welkdanige elementen staan te onzer beschikking om daar een auteurschap te omschrijven ?

TEKORT aan EERBETOON ?

Eren wij onze vorsers voldoende ? Eren we hen niet voldoende, omdat we hen gewoon niet genoeg kennen in hun waarde ? We beluisteren de wereld van het teater bij de Noorderburen, aan de hand van een dagboekuittreksel van Jo De Meyere, alias de Herdershond :

Amsterdam. ...Vanavond sta ik weer op de Bühne. ...Ik kom in de hall en sta oog in oog met een prachtig borstbeeld van Mary Dresselhuys, vorig jaar mijn zo geliefde partner. Een vreemde gewaarwording. Nog levend en toch vereeuwigd. In bijna alle teaters van Nederland staan borstbeelden of hangen schilderijen van nu nog levende artiesten. Zo worden er - terecht of ten onrechte - meer gewaardeerd dan bij ons. In Vlaanderen moet je vijftig of honderd jaar dood zijn vòòr er iemand in aktie komt. Naar mijn gevoel zijn artiesten in Vlaanderen nog altijd een brok noodzakelijk kwaad. Ze kosten veel geld en ze brengen niet op. Het zijn fervente economische dwarsliggers. (Jo De Meyere. *Dagboek*. De Bond, weekblad B.G.J.G. 8 - 2 - 1980).

ONGEPUBLICEEERDE TEKSTEN en ONUITGEVOERDE PLANNEN ?

Na een omzichtig pogen om een auteur en zijn werk, of liever een auteur in zijn werk aan te raken, en er uit te halen, komt een speuren naar ongeboren boeken. Bestaan die ? Dat spreekt vanzelf.

Speur naar de talrijke teksten, opgeborgen in een lade van een vorser, in de lade van een professor, als licentiaatsproefschrift, en speur gebeurlijk in een of ander boek.

Aan *Jozef Muls herdacht*, Leuven 1964, werkten een twintigtal vooraanstaande figuren mee. Prof. Dr. K.C. Peeters levert het hoofdstuk *Jozef Muls en de volkskunde*, p. 117-125.

In 1946 verscheen *De boer in de kunst* van prof. dr. Jozef Muls, als nummer vijfendertig van de keurreeks in het Davidsfonds te Leuven, 243 p., 112 ill.

Naar aanleiding daarvan bespraken prof. K.C. Peeters en prof. Paul de Keyser het plan een *Vlaamse* volkskundige ikonografie samen te stellen, dat niet tot stand kwam.

Inmiddels heb ik een student van het Hoger Instituut voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis van onze Leuvense Alma Mater bereid gevonden om zijn licentiaatsverhandeling te wijden aan de ikonografie van het volksleven in de Nederlanden... Hij heeft zich moeten beperken tot de schilderijen uit de Antwerpse openbare verzamelingen en kon, daarvan, wegens de aanzienlijke hoeveelheid materiaal, slechts het eerste deel, tot 1600, afwerken...

Het werk van Jozef Muls bewijst het groot nut van een systematisch doorgevoerde ikonografie, niet alleen voor de stoffelijke, doch voor het gehele terrein van de aan traditie en gemeenschap gebonden volkskultuur.

Strikt genomen zouden ook uitgevers en hun lektoren vrijuit moeten spreken om te bekennen, welke teksten niet aanvaard worden. Daar past geen middel voor om dat te achterhalen.

VERHOUDING auteur en uitgever en zijn dank !

De verhouding van auteur tegenover uitgever en omgekeerd is een heel speciale en specifieke. Gewoonlijk spreken de lieden een zakelijke taal, van mijnheer die naar mijnheer zo...

We zijn beperkt inzake tijd om dat en dat én dat te kunnen lezen, maar bepaalde lektuur blijft en blijft bij. Eén zin bij de dood van Louis-Paul Boon.

In een Amsterdams dagblad had de uitgever Reinold Kuipers een klein stukje geschreven over Boon, bij diens dood.

Kennen jullie een uitgever die in een krant schrijft bij de dood van een auteur ? Dat feit beduidt een verrassing.

Groter verrassing wordt om hetgeen hij schrijft, onder meer, dat zijn moeder weinig of niets van schrijvers en kunstenaars moest hebben : zij voelde zich bij hen niet op haar gemak

Maar met Boon kon ze het bij de eerste ontmoeting meteen goed vinden.

Daar weerspiegelt zich een onvermoede schoonmenselijkheid van een groot artiest.

Maar het slot vertolkt een diepe rijke toon :

Het stukje eindigde met de simpele zijn : *Dank je, Louis.*

Een uitgever dankt een auteur, aan de drempel van de dood

Beseffen we dan welk een verhouding er heeft bestaan tussen twee personen ?

(Kees FENS. *Het werk staat daar*. Standaard der Letteren. De Standaard, dagblad, Brussel, 25 mei 1979).

DISTRIBUTIEWEGEN

Vroeger was 'uitgeverij' gesnoerd aan 'boekhandel'.

Daar was een exclusiviteit mede gemeoid.

Deze tijd hoort tot het verleden.

Het populaire boek ligt in de krantenzaak, in papierzaken en drukkerijen, in een station of op straat in een kiosk tussen sigaren en chocolade. De grootwaren- en warenhuizen kwamen te voorschijn met een boekenafdeling; daarnaast treden de colportage (van vervolgwerken) op, de rechtstreekse verkoop van huis tot huis, en de boekenklubs. Het boek bereikt de koper en lezer langs allerlei distributiekanaalen.

Herkennen of verkennen volkskundigen deze wegen, ja dan neen ?

Viviane VAN DEN DOOREN uit Brakel :

ABRAHAM HANS, MENIG GENRE

Het betekent voor me een voorrecht te mogen optreden te midden van vooraanstaande volkskundigen die handelen over het ontstaan van hun eigen werk, de geboorte van hun boek.

De voorzitter heeft er bij mij op aangedrongen om een bondige schets te verstrekken in verband met de ontzaglijke en ontzagwekkende produktie van de volksschrijver Abraham Hans. In die zin wordt het een zware opdracht, maar ook een genoeg, een zinnig zoeken en peilen naar het ontstaan van die talrijke werken. Wellicht zullen sommigen onder u nog prettige herinneringen aan de auteur Abraham Hans hebben

bewaard, vooral dank zij de «Hansjes», de «Hanskens» van zijn Kinderbiblioteek.

De auteur Hans heb ik in eerste instantie leren kennen, gedeeltelijk althans, via een reeks romans, waarvan enkele onlangs opnieuw op de markt verschenen zijn. Dank zij deze lektuur ontstond mijn interesse voor deze op volkskundig vlak zo belangrijke figuur, aan wie ik mijn licentiaatsverhandeling wijd. Mijn onmiddellijk opzet is er op gericht een zo volledig mogelijke bio- en bibliografie samen te stellen. U begrijpt best, dat het een harde streven, maar tevens een proeve... blijft. Volledigheid is uitgesloten, in die zin, dat objectiviteit kiese problemen opwerpt, hetgeen tot uiting gekomen is in de Uitzending van de B.R.T., op zondag 17 februari 1980, in het raam van Kramiek.

Bij de start voor mijn opzoekingen vermoedde ik in de verste verte niet welk een enorme massa boeken en andere schriften, dagbladen vooral, ik zou vinden en moeten raadplegen.

Dank zij de hulp en raadgevingen van mijn promotor, professor Dr. St. Top en mijn copromotor Prof. Dr. R. Van Passen kwam ik in kontakt met twee grote Hans-fans die mij belangrijke inlichtingen verschaften, namelijk uw voorzitter Renaat van der Linden die mij een bundel dokumentatie ter beschikking stelde, maar vooral de heer Jozef van Effelterre die zelf een werk voorbereide over de kinderbiblioteek, voor de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen.

Mijn opzoekingen brachten de resultaten over een uiterst hard werkend auteur aan het licht, een auteur die in alle opzichten van het woord «van alle markten thuis was». Degenen die Abraham Hans alleen of in hoofdzaak een romanschrijver of daarnaast een jeugdauteur noemen, laten hem niet ten volle tot zijn recht komen.

Op de eerste plaats was hij een «jeugdschrijver». We dienen te bedenken, dat hij onderwijzer geweest is. Door het rechtstreeks kontakt met de kinderen en uit eigen ervaring wist hij wat de kinderen nodig hadden. In dat besef ligt een vertrekpunt van zijn werk. We dienen hem immers niet alleen te zien, als auteur van zovele werken, maar zeker als de stichter van een «Kinderbiblioteek», geen jeugdbiblioteek. Hij richt zich klaarblijkelijk naar de schoolgaande kinderen. De geboorte van een boek of boekje ligt dus niet bij één verhaaltje) of bij een klein vervolg, maar in het bewustzijn van een lange reeks aan te vatten en uit te werken. Daar ligt de durf en daadvaardigheid bij betrokken, op een moment dat van een 'distributiedienst' in de verste verte geen spraak was.

In die zin ligt de 'problematiek' van deze studiedag : «de groei van een boek». Bij Abraham Hans ging het om de geboorte van een Bibliotheek, groots en grootscheeps, in alle dimensies. Past het er de term te gebruiken : een sociale bewogenheid, in zijn gemoed ? Waarom niet ? Het klonk daarom verrassend, en haast pijnlijk in de boven vermelde uitzending van Kramiek te horen dat Abraham Hans schreef «om de kleine braaf te houden». Dergelijke zin hoort gebeurlijk bij de geboorte en het opzet van een boek, maar geeft een vervaarlijk en ons insziens totaal vertekend beeld en foutieve doelstelling, in dit geval hier.

Abraham Hans zag naar onze opvatting de Kinderbibliotheek geboren worden als een eerste poging om goede en goedkope lectuur op de markt te brengen, om de nood in dit opzicht te lenigen.

In zijn geest groeide de idee om romans te schrijven, romans voor het groot publiek. We dienen ons de toestand vòòr de eerste wereldoorlog duidelijk voor ogen te stellen. In Vlaanderen zijn slechts een gering aantal officiële boekhandels voorhanden. Alleen auteurs met gevestigde naam en faam krijgen er kans. De eerste uitvoerige verhalen van Hans verschijnen als feuilleton in de krant Het Laatste Nieuws te Brussel. Dusdanige ontwikkeling zou een afzonderlijk onderzoek van deze studiedag kunnen uitmaken. Welke publikaties zijn eerst als feuilleton in een dagblad verschenen, om daarna gebundeld het daglicht te zien ? Het betreft er een aparte geboorte.

Zo komen «Een Heldenstrijd» of «De Kapitein der Bosgeuzen» op de wereld. Hans knoopt kennis aan met de krantenwereld. De journalistiek zou hem als een microbe aansteken en nooit meer loslaten.

De rol van Abraham Hans als journalist vormt een apart hoofdstuk op zichzelf, maar hoort hier thuis in het kader van het onderzoek : de groei van een boek. In hoever is de journalistiek een hulp en stimulans geweest ? Het antwoord zou ons te ver buiten het bestek van deze spreekbeurt leiden, maar we zagen ons verplicht de vraag te stellen. Wanneer een vraagstuk net en keurig gesteld is, is een antwoord in gunstige omstandigheden reeds de helft gegeven.

Enkele maanden na de feuilletons verscheen een reisbeschrijving over «Frans- en Zeeuws-Vlaanderen» in de V B v B en Het Laatste Nieuws. Dit feit wijst terstond op een kentering. Abraham Hans ziet over de staatsgrenzen. Daar krijgen we geheel en al de term voor «de groei».

In de periode voor de eerste wereldoorlog komen allerlei genres aan bod. Bij sommige auteurs wordt het een zoeken om een definitieve richting in te slaan. Abraham Hans zou later geen keuze maken. Hij zou allerlei genres beoefenen.

Op de eerste plaats geldt hij voor mij als kinderschrijver. Daarvan getuigen in overvloed zijn jeugdverhalen en zijn Kinderbibliotheek, gestart in 1923. Elke week verscheen een boekje van tweëndertig bladzijden. Alle mogelijke onderwerpen komen er aan bod : de vaderlandse geschiedenis, gebeurtenissen uit het kinderleven, volksleven van het platteland en van de grootstad, de biografie van beroemde figuren, romantische avonturen van Indianen, familiefeestjes, sportreportages, leven van uitvinders, enz. Hij heeft er meer dan zevenhonderd geschreven. Het wordt een zoeken voor ons, hoe hij er in slaagde wekelijks een ander verhaal te voorschijn te toveren en klaar te krijgen. Voor de geboorte van dergelijk verhaal(tje) past voorzeker een anekdote. De drukker G. Bracke van Wetteren bezorgde op een bepaald ogenblik de Kinderbibliotheek. Het gebeurde eens dat de zetter in de drukkerij slechts vier vijfde van een kinderverhaal ontvangen had en dat deze aan Abraham Hans vroeg : «of hij het laatste deel niet had medegebracht». Abraham nam plaats naast de linotypist en dikteerde terstond het slot van de tekst.

Onze auteur interesseerde zich bijzonder voor geschiedenis. Deze belangstelling gaf aanleiding tot het schrijven van een indrukwekkende reeks historische romans, bij voorbeeld *Groeninghe*; ook godsdienstige problemen konden de grondslag vormen, langs de *Geuzenhoek van Sint-Maria-Horebeke* om. Eén punt blijkt nooit aangeraakt: de revolutie (?) van 1830. Zijn binding met het Noorden zou zich daartegen hebben verzet. Oorlogsromans horen natuurlijk bij de geschiedenis, o.a. *De Dood in Vlaanderen*, *Het Woud van Houthulst*.

De verhalen zijn gegroeid uit de drang om de gewone volksmensen, dus *Jan-met-de-pet*, en de *vrouw-in-de-huiskamer* of in een fabriek goede en goedkope, vormende lectuur te verschaffen, om rechtstreeks mede te helpen aan de Vlaamse ontvoogding. Talrijke volksverhalen leverde hij. De groei is tweërlei gericht: de ene keer staat een (dorps)gemeenschap centraal met problemen van de inwoners, een andere keer beleven we het drama van een enkeling, bij voorbeeld: een zinneloze of gehandikapte, de spil waar allen en alles om draaien, zo *De Gek van de Molenberg*, en *de Boer van het Lindenhof*.

De eenvoudige volksmens verslond deze boeken, omdat hij er zichzelf en de levensomstandigheden in herkende en terugvond.

De werken van Hans zijn uit het volkse leven als dusdanig gegrepen en gegroeid.

Hij reisde haast bestendig als journalist het land rond, maar de radio-uitzending boven vermeld heeft er op gewezen, hoe hij zelf zijn boeken in de boekhandels afleverde, er vernam welke titels wel en welke niet gegeerd en begeerd waren. Tijdens deze tochten kwam hij met allerlei personen in contact; uit historische bronnen, maar tevens uit het direkt contact met de volksmens is een ruim deel van zijn werk ontstaan.

Dagelijks vulde hij een kolommetje in de krant over de meest uiteenlopende onderwerpen (thans gebruikt men de term *kursiefjes*) en die teksten groeiden rechtstreeks uit de volksmens, om het waar en zwaar uit te drukken.

Daarnaast was Abraham Hans ook parlementair verslaggever, waar hij een totaal ander publiek ontmoette. Hij trad ook op als verslaggever van de beruchte en geduchte zitting van een Assisenhof. Zo woonde hij de zittingen bij van de Benden Nauwelaerts en Van Hoe-Verstuyft.

De groei van een artikel of boek is immer met een innerlijke gesteldheid of een social bekommernis geladen. Zo klaagt hij herhaaldelijk onrecht aan, predikt verkeersveiligheid en wenst natuurbehoud en -eerbied en de bescherming van het volksleven en van feesten.

De volkstraditie, sagen en legenden vormen een belangrijk (onder)deel van zijn publicaties. Zo vormt hij een belangrijke schakel van generatie tot generatie. Hij schreef door en voor het volk.

Belangrijk is de groei van zijn werken over de grenzen heen, in illo tempore (in die tijd) een vermeldenswaard element.

Hij heeft het in de geboorte van zijn kinderbibliotheek en van zijn grote romans klaar gespeeld om het hele wereldgebeuren er bij te betrekken en in een aantrekkelijke vorm voor te schotelen.

Hij blijft een auteur die een wereld op zich (door zijn alom omvattende geest en fantastische belezenheid) en een kennis (op wereldvlak) vertegenwoordigt.

Eugeen VAN AUTENBOER uit Turnhout : MUSEUMVERZAMELING EN SPEELKAARTENSTUDIE

Het bestuur heeft mij langs de voorzitter gevraagd enkele woorden tot u te richten in verband met een museumverzameling en het schrijven van een boek. Indien ik de vraag juist begrepen heb, dan moet ik u *voorlichten* over het ontstaan, de groei en de geboorte van een geestelijk kind dat stoffelijke vorm heeft aangenomen.

U zal wel begrijpen - ik weiger het tegendeel te geloven - dat een boek slechts geboren wordt na vele barensweeën, waartegen zelfs het lachgas niets vermag.

Het schrijven van een boek beschouw ik als een kunstwerk : een schilderij, een beeldhouwwerk, een symfonie of een gedicht worden zò maar niet in één keer de wereld ingezonden. Vóór dit gebeurt, is er soms een ezelsdracht nodig, om van een keizerssnee nog te zwijgen. Wie zegde er ook weer dat een kunstwerk het resultaat is van 90 % transpiratie en 10 % inspiratie ?

De idee om een boek te schrijven kan op de meest verschillende wijzen ontstaan. In mijn geval lag dit voor de hand. Inderdaad, toen in 1965 te Turnhout het plan werd opgevat van de speelkaart een aantrekkingspunt voor de stad te maken, moesten de initiatiefnemers van het nulpunt vertrekken : geen kaarten, geen boeken, niets, driemaal niets. Er werd meteen de vraag gesteld : wat weten we over speelkaarten, en speciaal over de Turnhoutse speelkaarten ? Bij nader inzicht bleek die kennis zeer beperkt te zijn : het was gelijk een te vroeg geboren kind dat nog een tijd zalig in een broeikas kan genieten vooraleer het zijn intrede in de wereld kan beleven.

De enige oplossing om de raadsels in verband met de onbekende ontwikkeling van de Turnhoutse speelkaarten weg te nemen was gemakkelijk gevonden : zélf alles gaan opzoeken om een zo volledig mogelijk beeld van die nijverheid te vormen.

Onze pogingen liepen niet van een leien dakje, want het was niet gemakkelijk iedereen ertoe te brengen de kaarten op tafel te leggen. Parallel met het verzamelen en opzoeken van speelkaarten en alles wat ermee verband hield, ontstond de bedoeling een museum te openen, waar het ontstaan en de groei van de Turnhoutse speelkaarten en ook die van andere landen zouden worden getoond.

Eerste ontgoocheling ! Het bleek dat verschillende fabrieken tot dan toe weinig aandacht geschonken hadden aan de dokumenten die getuigden van hun vroegere werkzaamheid.

Alle tegenslag ten spijt hebben we nog een belangrijk deel van de bestaande archieven kunnen redden. Op deze wijze droegen we ook een steentje bij voor de industriële archeologie.

Nadat de dokumenten verzameld waren - dat was de eerste en de biezonderste opdracht - kon er begonnen worden met de bestudering van de bronnen. Tussen haakjes : er moest niet alleen gezocht worden te Turnhout, maar ook in archieven en musea buiten de stad. Vooral mogen we de weekbladen niet vergeten die een ongemeen rijke bron over het leven in de negentiende eeuw hebben gevormd.

Het spreekt vanzelf dat het verwerken van al deze verspreide gegevens menig uur heeft in beslag genomen, maar ja, zonder transpiratie blijft de inspiratie een dode letter.

Nadat een eerste tekst was neergepend, moest hij herlezen, verbeterd en hertypt worden. Het is bij benadering niet mogelijk te zeggen hoeveel tijd dit gevergd heeft. Wie zou er echter niets voor over hebben om een zo schoon mogelijk kind op de wereld te brengen ?

De tekst alleen is niet voldoende : het kind moet ook uitgedost worden. In mijn geval was het belangrijk een groot aantal aangepaste illustraties te kunnen vinden. Er moest immers aan gedacht worden ons kind buiten de grenzen te sturen. Dit is dan ook gebeurd. Het is ongelooflijk welk opzien het daar gewekt heeft. Overal in de wereld had men al eens van de Turnhoutse kaarten gehoord, maar dat ze zó talrijk gevarieerd waren, dat had niemand kunnen denken. Turnhout in de Kempen is nu wel een begrip in de geschiedenis van de speelkaarten geworden.

Eenmaal geboren, was het de taak van de uitgever het kind met de nodige zorgen te omringen om het zijn reis in de wereld zo suksesvol mogelijk te laten verlopen. Doch de verhouding auteur-uitgever is een ander kapittel dat hier niet ter sprake komt.

Een auteur moet zijn boek steeds met grote liefde behandelen; het is tenslotte zijn werk : hij is er als het ware de «vaderlijke moeder» van. De mooiste beloning voor een schrijver bestaat in de waardering van de lezer. Deze kan moeilijk bevroeden welke barensweeën de auteur heeft moeten doorstaan, vooraleer zijn geestelijk kind gevormd was : een pijnloze bevalling kon, zoals we in het begin zegden, geenszins toegepast worden.

U zal wellicht bij zoveel zozegde jammerklachten vragen : waarom schrijft ge dan en houdt ge er niet mee op ? Het antwoord is heel eenvoudig : omdat we het graag doen. De liefde voor het vak is een aangeboren gave die ge niet kunt wegcijferen. Eenmaal door de mikroob gestoken, geraakt ge ze niet meer kwijt.

Zoals menig moeder onmiddellijk na de bevalling van een kind verkondigt dat dit het laatste is geweest dat ze wil ter wereld brengen, zó ook spreekt een auteur. Na enkele weken is hij, zoals elke moeder, alle miserie vergeten en... hij begint opnieuw. Had Erasmus in zijn Lof der Zotheid ook de schrijvers op het oog ?

Henri LIEVENS uit Antwerpen OVER ILLUSTRATIE IN «EIGEN AARD» EN ANDERE

Onze vriend Renaat heeft mij gevraagd gedurende maximum vijftien minuten mijn ideeën te geven over illustraties van boeken en iets te vertellen over het ontstaan van «Eigen Aard». Vijftien minuten voor een deel van een vlotte namiddag. Zal ik niet vervelen? Ik ben geen geboren redenaar of bestempel me niet als intellectueel.

Volkkundige boeken moeten volgens mij dienen om iedereen jong, oud, intellectuelen en anderen beter onze streek op alle gebied te leren kennen. Ik bedoel dat het boek verder moet uitstralen dan bij een plaatselijk amateur of bij vaklui.

Wij zijn zeer arm aan goed geïllustreerde dokumentatie in vergelijking met de omliggende landen.

B.v. onze weinige toeristische boeken en folders vertonen steeds dezelfde geijkte formule: zeer kleine foto's vol zon en kleur van gekende kastelen, andere gebouwen en landschappen en enkele toeristische mededelingen. De tekst gaat nooit dieper, of reikt niet verder, nooit een woord over het karakter van een volk of een landschap. De mensen gaan doorgaans naar zee of de buiten met het idee deze plaatsen te vinden zoals de foto ze aanduidt: vol zon en warmte, wat meestal niet het geval is. De toeristen zijn ontgoocheld doordat zij onbekwaam zijn op eigen initiatief en door gebrek aan kennis andere interessante onderwerpen te vinden of te zien.

Hier kan een degelijk volkskundig boek veel aan verhelpen!

Daarom tracht ik op een andere manier deze schoonheid te laten ontdekken.

Sommige zwartkijkers beweren soms dat ons land het lelijkste is ter wereld. Dat kan het misschien worden, maar nu is er nog enorm veel schoons maar grotendeels onbekend, daardoor dan ook veel onbemind. Je kan meer genieten door b.v. naar de stilte te luisteren, de reuk, de mist, de dauw, een mooie morgenstond, de onstuimige, verlaten zee, de woeste duinen, stille waterlopen te schouwen, enz. Ook bij minder goed weer heb je doorgaans meer tijd onze streken beter te leren ontdekken en te kennen. Door de benzineschaarste wordt het tijd dat wij meer aandacht besteden aan eigen streken, met zijn vele volkse aspecten. Ik denk dat het een pracht van een initiatief zou wezen door samen b.v. om de twee jaar een boek over heel Vlaanderen uit te geven, rijk geïllustreerd, over alle mogelijke en weinig gekende onderwerpen, i.v.m. het volksleven, de natuur, het karakter van de inwoners alom.

Dit zou o.a. ook een kinderboek kunnen zijn, waarvoor ik reeds een uitgever heb, over nieuwe en oude sprookjes en vertelsels in verband met weinig gekende gebeurtenissen en waarvan vele overblijfselen zijn te vinden, b.v. De Tempelier, Boer Kievit. Dit boek is geschikt voor kinderen van zeven tot zeventig jaar.

Meestal dient de illustratie van een uitgave om die wat aantrekkelijker te maken. De illustrator krijgt van de uitgever een onderwerp of een stukje tekst, wat volgens deze tekst wordt geïllustreerd doordat hij het onderwerp niet doorgrondt : b.v. een sage spreekt van een slechte man. De tekenaar tekent een lelijke man en zet er enkele kanteeltjes achter. Dat is het wat wij niet mogen aanvangen. De illustratie moet een aanvulling en tegelijk verrijking zijn, bijvoorbeeld het huidige landschap waar het zich afspeelt zodat je deze streek op een andere manier leert kennen of zijn geschiedenis en andere kenmerken. Dergelijke voorstelling maakt het samen veel rijker, op menig gebied.

Aldus moet er veel meer samenwerking bestaan tussen schrijver en illustrator of fotograaf. Meestal zijn heemkundige boeken 'te' streekgebonden; daardoor volgt een kleinere oplage, weinig interesse voor een uitgever, een geen kans om kleurillustraties te brengen; daarom is het beter verscheidene ideeën te bundelen over een groot gebied.

Ook zijn lijntekening of pentekening (wit zwart), meestal minder aantrekkelijk in een uitgave en spreken minder tot het volk. Onze mensen houden van kleuren in de natuur én in boeken ! Wij bieden té weinig rijk geïllustreerde publikaties.

Een niet gebruikelijk systeem voor illustrators om het financieel aantrekkelijker te maken bestaat erin de illustraties tamelijk groot uit te voeren, en tentoonstellingen in te richten; deze zijn tegelijk publiciteit voor het boek en om niet-kopers iets bij te brengen over ons Vlaanderen.

Wij moeten uitgevers overtuigen dat jullie nog andere financieel interessante boeken kunnen brengen, buiten oorlogsverhalen, keukenrecepten, dieetvoeding en andere afgezaagde onderwerpen. Let eens op de thema's van de catalogi en de kansen voor jullie kennis !

Ik heb me het kultureel jaarboek van de provincie Antwerpen aangeschaft. Buiten dit duur boek zie ik niet veel van de massa directeurs, onderdirecteuren en sekretarissen, enz. Ik ben zeker dat heem- en volkskundigen veel, veel meer kunnen verwezenlijken dan dat zij daar openbaren.

*In mei verschijnt mijn boek *Belgische sagen en legenden* (België om het financieel haalbaar te maken; het verschijnt in de twee talen). De tekst is van Fons Roeck voor Vlaanderen en Léon Marquet voor Wallonië; de samenwerking was niet zo best, waarschijnlijk door de afstand en het tijdsgebrek. Het doel was alleen deze verhalen te brengen, waarvan een element terug te vinden is in de natuur, het landschap, een boom, een kasteel, een hoeve om ons land aldus ook op een andere manier te leren kennen; deze formule was interessant voor de uitgever, lezer, de sponsor; daar konden negenenveertig kleurplaten ingeschakeld worden; van de tekst heb ik spijtig genoeg bijna niets gelezen, van de illustraties kunnen jullie thans enkele originelen zien in de expositie in het Museum voor Volkskunde.*

Nu heb ik de eer te kunnen samenwerken met E.H. Anton Van Wilderode aan een zeer groots werk over Vlaanderen.

*Inzake de illustraties van *Eigen Aard* ben ik niet onverdeeld tevreden en fier, wel voor de formule en het initiatief, met andere woorden : het werd een boek voor heel Vlaanderen en voor alle leden van het gezin, tevens wetenschappelijk verantwoord. Thans verschijnt de vijfde of zesde druk. De verkoop is in de laatste tijd gestegen, dit na een periode van dertig jaren.*

Toen ik aan dhr. K.C. Peeters voorstelde om samen te werken, was hij geestdriftig gestemd, maar geloofde niet direkt in een verwezenlijking. 's Avonds heeft hij aan zijn vrouw verklaard, dat er een zot geweest was om samen een grootscheeps werk op de markt te brengen.

Dank zij uitgeverij De Vlijt en dhr. Goyens bestond er kans reeds na een week te starten. In het begin was het werk niet zo groots opgevat. Eerst mocht ik lijntekeningen in witzwart leveren; naargelang het werk vorderde, met het entoesiasme van dhr K.C. Peeters en de massa's gegevens werd het boek zwaarder en kwamen er tegelijk kleurillustraties bij. Op deze wijze werd de uitgave een staalboek van verschillende technieken, in de groei van het geheel.

Ook diende ik de illustraties te leveren tussen mijn ander zeer gevarieerd werk, soms 's nachts. Dank zij de samenwerking met dhr. Peeters was het een fantastische prestatie. De samenwerking van een jaar behoort tot de mooiste van mijn werkjaren. In dit raam wil ik hulde brengen aan dhr K.C. Peeters bij de vaststelling van zijn prestaties allerlei : professor, stadssekretaris, bezieler van allerlei kringen, enz. Steeds bleef hij een eenvoudig man, bezocht me bijna dagelijks, vertelde over zijn bezigheden en problemen. als 'leerkracht' om alles duidelijk(er) voor te stellen, en zoveel mogelijk alles te beleven, gingen we soms samen op wandel, in de heide, dan nog met de boerentram en een deel te voet. Hij vertelde over van alles, wat zich daar afspeelde. Avontuurtjes beleefden we ook.

Zo waren wij eens in een geweldig onweer beland, ver van alles. Wij waren drijfmat. Ik had mijn beste kostuum, ersatz, aan. Mijn broek was vijftien cm korter geworden en scheurde van voor tot achter open. Gelukkig kregen wij bij zijn broer te Wuustwezel droog ondergoed.

Ook op een avond hadden wij een paar borreltjes gedronken en kregen omstreeks middernacht de inval om een vriend op te zoeken. Dhr Peeters belde aan en ging in het portaal staan en ik in het midden van de straat, maar de vriend herkende ons niet en vond niet beter dan een kuip vol water door het venster te gieten juist op het moment dat dhr. Peeters kwam zien en hij kreeg de volle lading; zoals je vermoedt, steeds afwisseling !

Er weerklinkt ook kritiek. Hij zou van zijn studenten geprofitteerd hebben door de gegevens van hun licentiaatsproefschrift of eksamenstof misbruikt te hebben als bron voor zijn eigen publikaties. Dat zal wel bij andere profs en andere lieden ook ergens gebeuren. Ik persoonlijk vind het intelligent. Ten eerste : je kan onmogelijk alleen alles verwezenlijken. Ten tweede : een student (in zijn opgang naar volwassenheid) zou moeten fier zijn, dat zijn gegevens en opzoekingen niet alleen goed voor zijn studie zijn, maar dat ze tegelijk bijdragen tot vastleggen van onze cultuur in de ruimste zin, en tevens dat zijn inspanningen gewaardeerd werden. Elkeen weet ook goed, dat talrijke wetenschappelijke uitgaven weinig of niet op financieel of materieel gebied opleveren, of dat tessen gevaar lopen in de lade van een prof te blijven steken !

Het is een uiteenzetting geworden, met een verkenning op vele takken en vlakken. Illustratie van een boek is sinds ongeveer een generatie aan de orde van de dag. Tevoren was die uiterst gering, in het algemeen althans. Op dit ogenblik vermeldt een boek ook de layoutman, die het werk in zijn geheel samenstelt of versmelt inzake woord en beeld. We moeten het durven wagen, dat kleur een voornamer aandeel krijgt in volkskundige publikaties. Elkeen zal tegelijk meer waardering voor de tekst en auteur opbrengen.

17

Daniël DE BEUL uit Ranst :
ZEISPREUKEN IN DE BOEKEN EN OP DE MARKT

*Graag wil ik iets vertellen over de zeispreuk, maar vertellen wat op mijn hart ligt over zei-spreuken op tien minuten is een marteling, want een spreuk zegt : **Waar het hart van vol is, loopt de mond van over.** Ik zal niettemin proberen binnen deze tijdsspanne te blijven.*

Ieder van u weet uiteraard wel wat een zeispreuk is, maar voor de mensen die er toch wat dieper willen op ingaan volgt deze uitleg.

Ik verzamel om en rond de twintig à vijfentwintig jaar Zeispreuken en het waarom van deze verzameling wist ik in het begin helemaal niet.

Het was gewoon om pret. Ik vond het plezierig, enz. Later kwam ziekte en uiteraard veel tijd; is dan het plan gegroeid om er ook een boek over uit te geven; op aanraden en met de steun van vrienden lukte dit opzet.

Mijn eerste spreuk die ik optekende was de volgende : 't een gaat met 't andere, zei de schele, en hij ging er bij manken.

*Ik zal dit nooit vergeten. Deze spreuk is echt de moeite eens van dichtbij bekeken te worden omdat ze zelfverdediging inhoudt en ik er later op terugkom. Ik vond deze spreuk plezant en ik tekende ze op zonder na te denken; dan kwamen er andere over de begijntjes en hier te Gent is de bekendste zeispreuk over begijntjes : **Werken is zalig, zei het begijntje, maar zelf deed ze het niet graag.** Maar de Gentenaar voegt er nog aan toe : en ze werd er zelfs niet moe van.*

Deze zeispreuk komt uiteraard in het gehele Nederlandse taalgebied voor, maar alleen te Gent en omstreken met genoemd achtervoegsel. In mijn verzameling van ± vijfduizend spreuken zitten er niet minder dan vijftig exemplaren over begijntjes alleen, maar als je mij vraagt welk onderwerp meest spreuken omvat, dan moet ik zeggen dat de dronkaards het leeuwenaandeel voor hun rekening nemen, met ± vierhonderd exemplaren; dan komt het oudste beroep ter wereld de boer, buiten uiteraard dat andere beroep dat nog ouder is, je weet wel, met ± driehonderd exemplaren. Naarmate mijn verzameling groeide, groeide ook de belangstelling voor de oorsprong, betekenis en de diepe achtergrond. Want toen had ik nog niet het minste benul dat een zeispreuk spontaan opborrelde bij de gewone man van de straat of gewoon uit de volksmond ontsproot. Ook wist ik niet dat een zeispreuk zelfverdediging is, zoals de Duitse benaming duidelijk zegt : APOLOGISCHE SPRUCHWORTEN, en apologie is zelfverdediging. Elk land heeft zo zijn speciale benaming.

Engeland noemt ze WELLERISMEN naar Sam Weller van de Pick Wick reeks. Zwitserland noemt ze ERZAHLENDE SPRUCHWORTEN of vertaald, vertellende spreekwoorden.

In het Nederlands taalgebied is het gewoon ZEISPREUKEN, omdat in iedere spreuk het woord ZEI van het werkwoord zeggen voorkomt.

*Iedere spreuk heeft een oorspronkelijke geschiedenis of verhaal. Daarom zijn vele spreuken alleen plaatselijk te genieten; andere zijn algemeen bekend zoals deze spreekwoorden over de boer en de dronkaard : **Alle baten helpen, zei boer Baeten, en hij spande***

zijn wijf voor de ploeg.

Door de keel gaat veel, zei Nand, en hij had zijn huis verdronken.

*Een van de plaatselijke zeer gekende zeispreuken is deze uit Nederland - Enkhuizen : **Ik hou niet van die haringen, zei de dief, en hij werd gebrandmerkt.** Bij deze spreuk zie ik weinig mensen glimlachen in de zaal; dit is uiteraard normaal, omdat de spreuk niet begrepen wordt, maar met een beetje uitleg lukt u het wel te lachen.*

Enkhuizen, het mooie vissersstadje aan de Zuiderzee, draagt in zijn stadswapen drie haringen. Als je weet dat in de middeleeuwen dieven gebrandmerkt werden met datzelfde stadswapen als brandijzer, konden de boosdoeners uiteraard niet houden van deze haringen, want ze werden er mee gemerkt op schouder of arm.

Nu zie ik mensen glimlachen in de zaal. Zo zijn er honderden, ja zelfs duizenden plaatselijke zeispreuken in omloop; er ontstaan er weer nieuwe of ze worden vernieuwd of krijgen een nieuw kleedje aangetrokken. Zo heb ik 't meegemaakt op de GENTSE FIESTEN zoals wij dit zo mooi zeggen (Ja, ik ben ook een Gentenaar) nu woon ik te Ranst bij Antwerpen.

*Ik stond op de kunstambachtenmarkt in de Donkersteeg met mijn boekjes, drie in totaal en nu zijn het er zes, waarvan vier uitsluitend over de Zeispreuk handelen. Een man wilde een van mijn boekjes kopen; er stonden mensen rond mijn stand te luisteren naar de uitleg die ik gaf over mijn werk en de zeispreuk, toen de man in kwestie in de gaten kreeg dat er in zijn portefeuille niet veel geld meer zat en hij amper toekwam om het boekje te betalen, maar een Gentenaar zou geen Gentenaar zijn als hij zich niet uit de slag wist te trekken : **Vandaag steekt het op geen frank, zei de Gentenaar, want morgen is het toch de dag van de lege portemonnees.** En hij betaalde met de glimlach met zijn laatste frank. Weer was een zeispreuk geboren op de markt of liever, ze bestond waarschijnlijk reeds lang onder de Gentenaars, maar ik hoorde ze voor het eerst en heb ze uiteraard opgetekend. Bij deze woorden wil ik mijn vriend Renaat van der Linden vermelden, want zonder dat hij het wist, heeft hij mij iets gevraagd op een kunstambachtenmarkt te Ninove, dat mij nauw aan het hart ligt en dat het doel was en is van mijn werk. Hier volgen zijn woorden :**Je noteert de spreuken op de markt en op uw werk, overal waar je komt***

Je geeft er commentaar op en tracht ze te ontleden

Je sorteert ze per soort en onderwerp

Je doet het zetwerk en gaat er mee naar de drukker

Je maakt de lay-out en het vele andere werk, dat er bij komt kijken

Je lieve dame maakt er de mooie tekeningen bij

En tot slot worden ze door jullie beiden op de markt verkocht

Hij heeft het niet met die woorden gezegd, maar het kwam er op neer. Ik haal ze bij de man van de straat en breng ze terug bij de man van de straat op de markt aan schappelijke prijs.

Als je goed luistert naar de voorgaande zeispreuk kun je er ook de nodige dosis zelfverdediging in terugvinden, maar ook het gelaten dragen van een enge situatie. Hij had weinig of geen geld bij zich. De omstaanders hadden het gemerkt en toch wist deze man zich uit de slag te trekken met een plaatsgebonden zeispreuk : hier dus Gent tegenover de boven vermelde stad Enkhuizen.

Voor buitenstaanders is deze spreuk niet te genieten, maat met een uitleg komt dit weer in de goede plooi.

*Guido Gezelle zegt van de zeispreuk het volgende : **Het zijn luimige gezegden uit het volk ontsproten.***

Jacob Cats beweert dat het, een invallende gedachte is op een voorvallende gelegenheid.

Anna Folie noemt gewoon rariteiten.

Ikzelf vind dat deze luimige gezegden alles kunnen omvatten, namelijk : humor - satire - spotternij - zelfverdediging - zelfspot - maar vooral gelaten dragen van een tegenslag, klein of groot.

Je kunt het ook uitleggen dat je jezelf moed inpraat als je een tegenslag hebt zoals de boer die zei : Een geluk met een ongeluk, zei de boer, mijn koe is dood en mijn hooi is op.

Uiteraard zijn er spreuken die elk van de voornoemde capaciteiten afzonderlijk inhouden. Een voorbeeld zal het duidelijk maken. De renner Rik van Linden antwoordde aan de reporter als hij hem de vraag stelde of hij trager was geworden dan vroeger, omdat hij de spurt had verloren tegen Patrick Sercu : Ik ben niet trager geworden, zei Rik Van Linden, het is alleen Patric Sercu die sneller is geworden...

Als je de zin wilt ontleden, vind je er van alles in terug. Rik Van Linden had verloren in de sprint tegen Sercu met waarschijnlijk een beetje tegenslag. Deze tegenslag wuift hij weg door de verklaring dat het Sercu is die sneller is geworden en niet hij die trager is geworden. Je voelt ook het gelaten dragen van deze tegenslag en dit, terwijl hij niemand pijn berokkent. Hij zoekt zelfs geen verontschuldiging of uitvlucht en aan de andere kant stelt hij ook de reporters tevreden zonder zichzelf te vernederen, enz. Werkelijk met een zeispreuk kan je alle kanten uit.

Een zeispreuk kan ook rijmen of een woordspeling bevatten, luister maar : 't is geneepen, zei de baas met streken, en hij ging op de fles. Deze spreuk stamt uit mijn boek Bazen en knechten, pas verschenen.

Enkele zeispreuken die ik zeer plezierig vind wil ik jullie niet onthouden : Het gaat zeer goed vooruit, zei de dokter, dat andere been moet er ook af. Ik vertrouw altijd op 't ergste, zei de dokter, en zijn patient was overleden.

Een paar spreuken over schoonmoeders : In de grond zijn schoonmoeders goed, zei den Tony, maar je moet ze er wel onderkrijgen.

Spuw een vuur, zei de man tot zijn schoonmoeder, waarvan hij dacht dat het een draak was. Uit mijn boek Adam en Eva.

Hier volgen enkele zeispreuken kriskras door elkaar om aan te tonen dat over elk onderwerp of beroep spreuken voorhanden zijn :

- Maak het eerste bolletje maar zwart, zei Willy tot zijn vrouw, want de andere kandidaten heb ik al zwart gemaakt.

- Een troost is het wel, zei de kettengroker, gerookt vlees bederft niet.

- Mijn man is het licht van mijn ogen, zei de vrouw, maar de laatste tijd heeft hij de gewoonte aangenomen iedere avond uit te gaan.

- Een vrijgezel is de moeite eens van dichtbij bekeken te worden, zei de man, het eerste zou zijn wijsheid moeten zijn.

- We hebben het al zo ver gebracht, zei de dief, en hij zat in 't gevang.

- Je moet in die zaken niet te rap willen zijn, zei Kobe, en hij trouwde op zijn zeventigste.

- Mijn baas, zei de arbeider, dat is iemand die vijf hespen kan snijden uit een varken. Uit mijn vierde boek zeispreuken.

Hier ontdek je een kleine reeks uit een ontzettend rijke keus. De volksmens - denk aan de man op de kermisdag in Gent en aan de renner Rik Van Linden - is een filosoof zonder dat hij het beseft, in een vorm van olijk en vrolijk zelfverweer, een guitige spuitser die zichzelf uit de slag trekt en intussen niemand pijn veroorzaakt. Elke dag kunnen we wat meer vernemen, als onze oren voldoende gespits zijn. Elk van jullie ben ik uiterst dankbaar voor elke nieuwe zeispreuk, die je kunt seinen naar mijn adres of mededelen in een geprek langs mijn telefoonlijn ! Danke zeer ! (1)

(1) Daniël DE BEUL-Gilberte BRAET, Profeetstraat 15, Ranst-Antwerpen,
Tel. 031/85.54.88

Fons ROECK uit Zolder :

ENKELE LOSSE BESCHOUWINGEN BIJ DERTIG JAAR SAGENONDERZOEK

Toen ik als derdejaarsstudent koortsachtig naar een onderwerp voor mijn eindverhandeling zocht, verzilde ik op zekere dag bij Prof. Dr. J. Gessler, de Limburgse volkskundige die, op de vooravond van zijn emeritaat, historische pedagogiek doceerde. Hij vroeg me enkele gegevens i.v.m. volksbedevaarten in Oost-Brabant te verifiëren. Feitelijk zag ik het niet goed zitten, maar toch rotste ik met de fiets de hele streek af. Waartoe die controle moest dienen, wist ik niet... en ik weet het nog steeds niet.

Dan zond J. Gessler me naar de man die net *Eigen Aard* geschreven had en aan de K.U. Leuven gestart was met de cursus «Vlaamse Folklore», nl. Prof. Dr. K.C. Peeters.

K.C. suggereerde me - de eerste student die bij hem ging aankloppen - heel voorzichtig of ik niet eens de sagentoer wilde opgaan. Eerlijkheidshalve moet ik toegeven dat ik daarin niet veel heil zag. Ik was wel op de hoogte van het feit, dat drie studenten voor J. Gessler sagen verzameld hadden, maar al bij al vond ik het een hachelijke onderneming.

Een paar steekproeven in Heverlee en St.-Pieters-Rode leidden echter tot een onverhoopt sukses.

Ik kon van start gaan.

De drie verhandelingen die aan het sagenonderzoek gewijd waren, gaven me weinig houvast. Het behandelde gebied was veel te ruim genomen - een volledige of halve provincie - en het genotuleerde materiaal werd met gepubliceerde sagen en legenden vermengd en kriskras door elkaar voorgesteld. Alleen het werk van F. Beckers maakte een frisse en degelijke indruk.

Daar ik hetzelfde gebied moest uitkammen, waarin destijds A. de Cock en I. Teirlinck gewerkt hadden, lag het voor de hand dat ik hun werk, het *Brabantsch Sagenboek* (1), kritisch bekeek.

De verzameling ontgoochelde me destijds - ik zag niet in welke rijkdommen het bevat voor het historisch sagenonderzoek - en ik zocht andere voorbeelden die ik vond in de toen nog niet zo oude werken van W. BODENS : *Sagen, Märchen und Schwank am Niederrhein*, 1936 en M. ZENDER : *Sagen der Westefel*, 1935.

K.C. Peeters drong erop aan dat ik mijn gebied moest aflijnen - de volkskundig verantwoorde grenzen - en stond erop dat ik *Deutsche Volkskunde, Wege und Organisation, Probleme, System, Methoden, Ergebnisse und Aufgaben, Schrifttum* van A. BACH, doornam.

(1) A. de COCK & Is. TEIRLINK. *Brabantsch Sagenboek*. I. Mythologische sagen - Duivelsagen. Gent, 1909, 307./ II. Legendes of Echt Christelijke Sagen. Gent, 1911, 356./ III. Historische Sagen, Gent, 1912, 303.

De verwarring groeide met de dag en ik zag niet in hoe ik de beroemde viervoudige benaderingswijze (de ruimte, **het geografisch aspekt**; de herkomst en evolutie, **het historisch aspekt**; uiting en schepping van het individu als lid van de gemeenschap, **sociologisch aspekt**; en het boetseren van het erfgoed volgens net bepaalde psychologische wetten, **psychologisch aspekt**, n.v.d.r.) op al die korte, vaak onsamenvangende verhaaltjes of 'rapporten' moest toepassen.

We trokken dan te velde op zoek naar de «eigen aard» die we - zo vermoedden we toch - alleen konden weervinden in de lokale verhalen of verhaalkernen, in de temata en/of motieven. Ons onderzoek beperkte zich dus tot een motievenjacht waarbij we geen interesse toonden voor sprookjes, legenden, anekdoten, enz. Begon een zegsman een sprookje te vertellen, dan bleven we stoïcijns wachten met nota's nemen tot hij weer op de sagen overschakelde.

Ook vonden we het ruimschoots voldoende als we ten minste één verteller per gemeente gevonden hadden, omdat we dan de lege vlekken op onze kaarten - een innovatie - konden opvullen. Erger nog, wanneer een verteller ons varianten meedeelde, achtten we het niet nodig ze te noteren en staken ons notitieboekje weg. Inmers, dat verhaal 'hadden we al'!

Al deze autokritiek hoeft echter niet tot zelfkastijding te leiden. Zo waren we wel tot het inzicht gekomen dat we de vorm van het vertelde moesten eerbiedigen en we streefden ernaar alle uitweidingen of stoplappen op te tekenen en in de transcriptie te behouden.

We informeerden ook naar de antecedenten van de zegslieden, maar hadden te weinig of geen belangstelling voor de omgeving en de omstandigheden waarin de vertellers leefden. We lieten ook niet na naar eerder gepubliceerd materiaal te verwijzen, hoewel deze bibliografische gegevens te summier bleven.

Wellicht valt het bilan vrij negatief uit, maar men mag niet uit het oog verliezen dat we praktisch van nul moesten beginnen en dat op dat ogenblik noch de promotor noch wij zelf enig idee hadden waar het sagenonderzoek ons naartoe zou voeren.

In een tweede fase legden we ons toe op de kulturhistorische studie van temata of motieven, zoals bv. de weerwolf, de heks, de duivel, het toverboek, wat impliceert dat we nog steeds de inhoud van de sagen primordiaal beschouwden en onze aandacht toespitsten op de spreiding en de evolutie van de verhaalstof.

Wel dient toegegeven dat we de dragers van het volksgoed niet meer in de vergeethoek drumden.

Sinds enkel jaren zijn we, mede door de ontwikkeling die de volkskunde als discipline doormaakt, in de derde fase terechtgekomen. We behandelen de sage nu in correlatie met de verteller. Meer nog, we geven de verteller de plaats die hem, strikt gesproken, toekomt.(2)

We komen, als volkskundige, bij hem op bezoek en we laten hem ronduit praten over al wat hij meegemaakt of vernomen heeft en ondertussen snort de bandrekorder verder.

(2) Prof. Dr. Alfons ROECK, prof. Léon MARQUET. *Belgische sagen en legenden*. (in het Nederlands en Frans). Antwerpen, 1980, 318, 49 vierkleuren-illustraties buiten tekst door Henri LIEVENS. Woord vooraf van Prof. Dr. J. Van Haver en Prof. Dr. A. Doppagne. Linnen band met goudstempels. Stofomslag en beschermkoker.

We geven grif toe dat het ongeduld ons soms nog bekruipt en we, haast niet kunnen nalaten te 'hengelen' naar een of ander verhaal. Wij zijn nochtans on ervan bewust, dat deze handelwijze diepgaand interfereert in de 'cyclus' van de verteller.

Tevens zijn we ervan overtuigd dat we nog heel wat kunnen ontdekken als we de zegsman in zijn vrije loop niet stuiten. We denken bv. aan de overgang van het ene verhaal naar het andere.

Waarom hangen hekserij en het relaas van persoonlijk doorgemaakte ziekte of onkans steeds samen? Waarom sagen over terugkerende doden en sterke verhalen over practical jokers? Plaaggeesten en kermisessen met zware aantafeling? Waarom komt de duivel zo weinig expliciet aan bod? Waarom verhaalt men ongedwongen nooit 'moderne' sagen?

Ook besteden we meer aandacht aan de verteller als persoon, m.a.w. we streven ernaar een volledige robotfoto van hem en zijn onmiddellijke omgeving te konstrueren.

We peilen naar het waarom van de vertelstonde, naar de functie ervan vroeger en - in enkele zeer zeldzame gevallen - nu!

We noteren de reacties van de toehoorders; we meten de pauzes, de aarzelingen, de frekwentie van de verlossende lachbuien; we bestuderen de fysionomie en paralinguïstische uitingen van de verteller en luisteraars en we zijn ook niet meer zo ontwijkend als men naar onze doelstellingen informeert.

We hebben geleerd de mens in het focus te stellen en we hebben oog voor zijn persoonlijkheid en zijn mededeling, vaak in al zijn houterigheid en zijn onbeholpenheid. Zo groeit dan een repertorium, een volkse mono-encyclopedie waarin ook het volksverhaal aan bod komt.

De sage is geen oubollig curiosum, maar een boodschap van de ene mens voor de andere.

En die boodschap, die mededeling, die kommunikatieinhoud moeten we verder ontleden en bestuderen, niet alleen synkronisch of diakronisch, maar ook de impact ervan op de toehoorders, de achtergronden ervan, naar draagwijdte (functie) en structuur.

Men is nooit te oud om te leren.

**Jozef VAN HAVER uit Zellik :
VOLKSKUNDIG BOEK EN AKADEMIE**

De Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, die zich sedert enkele jaren Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde noemt, werd opgericht in 1886. Ze heeft weliswaar geen afdeling volkskunde, maar bezit toch een sterke traditie van volkskundige werken.

Wanneer we haar imposante reeksen uitgaven bekijken, constateren we vooreerst een aantal werken die voor de volkskunde van zijdelings belang zijn :

P. ALBERDINGK THIJM, *Kalender en Gezondheidsregels* der Boekerij van de Hogeschool te Leuven, *Liber Orat. Fland.* M.S. vergeleken bij eenige andere deels ongedrukte kalenders en gezondheidsregelen der XIIIe, XIVe en XVe eeuw. Gent, 1893, 65, uitslaande kaart met ill.

Enkele door de academie bekroonde en uitgegeven idiotica :

P. JOZEF CORNELISSEN, en J.-B. VERVLIIET, *Idioticon van het Antwerpsch dialect.* Gent, 1899. Bijvoegsel, 1936, 1938 (2).

Is. TEIRLINCK, *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon.* Gent, 1908, 1924, 4 delen.

LODEWIJK LIEVEVROUW-COOPMAN, *Gents Woordenboek.* Gent, 1951, 917. Gent, 1951, 1843.

Een aantal (bekroonde) vaktaalwoordenboeken, als daar zijn :

TH. COOPMAN, *Vak- & Kunstwoorden, nr 1 (6) Steenbakkerij.* Gent, 1894, 93 ill.

JOZEF VUYLSTEKE, *nr 2 Ambacht van den smid.* Gent, 1895, 177, 468 ill.

J. en V. VAN KEIRSBILCK, *nr 3 Ambachten van den timmerman.* Gent, 1898, 547, 391 ill.

ALFONS VAN HOUCKE en JOZEF SLEYPEN, *nr 4 Ambacht van den metselaar.* Gent, 1897, 486, 427 ill.

J. en V. VAN KEIRSBILCK, *nr 5 Ambacht van den metselaar.* Gent, 1899, 406, 393 ill.

ALFONS VAN HOUCKE, *nr 6 Ambacht van den loodgieter en zinkbewerker.* Eerste deel. Gent, 1901, 466, 361 ill.. Tweede deel. Gent, 1902, 985, 724 ill.

FRANS BLY, *Onze Zeil-vischsloepen.* Beschrijving van de zeil-vischsloep zoals die te Oostende, te Blankenberge en op de Panne in gebruik is. Gent, 1902, 145, 89 ill.

A. VAN DE VELDE, *De ambachten van de timmerlieden en de schrijnwerkers te Brugge. hun wetten, hun geschillen en hun gewrochten van de XIVe tot de XIXe eeuw.* Gent, 1909, 261, 26 ill.

ACHIEL QUICKE, *Verklarend Nederlands Woordenboek van het Brouwersvak.* Gent, 1926, 396, 209 ill.

JAN LINDEMANS, ALFONS DE JAEGHER en PAUL LINDEMANS, *Vakwoordenlijst der Hopteelt.* Gent, 1928, 195, 35 ill.

J. GOOSSENAERTS, *De taal van en om het Landbouwbedrijf in het Noordwesten van de Kempen*, een taal-, vak-, geschied-, heem- en volkskundige bijdrage tot de Nederlandse woordenschat. Gent, 1956-58, 1096, ill.

Een vroeg volkskundig werk is zeker :

W.L. DE VREESE, *Middelnederlandsche geneeskundige recepten & tractaten, zegeningen en tooverformules.* Gent, 1894, 144.

Maar vooral in de reeks 'bekroonde werken' zitten enkele zeer bekende titels :

A. DE COCK en IS. TEIRLINCK, met schema's en teekeningen van HERMAN TEIRLINCK, *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland.* Gent, 1902-1908, 8 delen.

REMI GHESQUIERE, *Kinderspelen uit Vlaamsch België verzameld door den Westvlaamschen Onderwijzersbond - Eerste deel : Spelen met zang.* Gent, 1905, 240, muz.
Tweede deel : Spelen zonder zang. Gent 1905, 485, muz., 75 ill.

A. de COCK en IS. TEIRLINCK, *Brabantsch Sagenboek - Eerste deel : Mythologische Sagen - Duivelsagen.* Gent, 1909, 307.
Tweede deel : Legendes of Echt Christelijke Sagen. 1911, 356.
Derde deel : Historische Sagen. 1912, 303.

FRANS M. OLBRECHTS, *Een oud Mechelsch Bezweringsformulier, uitgegeven, ingeleid en verklaard.* Gent, 1931, 217, 10 ill.

MAURITS de MEYER, *Vlaamsche sprookjesthema's in het licht der Romaansche en Germaanse cultuurstromingen.* Gent, 1942, 91, krt.

† J. GRIETENS en E. DE GOEYSE, *Het Volkslied onder de Brabantsche omwenteling van 1789.* Gent, 1940, 416, ill.

E. van AUTENBOER, *Volksfeesten en Rederijkers te Mechelen (1400-1600).* Gent, 1962, 296, ill.

JOZEF VAN HAVER, *Nederlandse incantatieliteratuur, een gecommentarieerd compendium van Nederlandse bezweringsformules.* Gent, 1964, 506.

WILLY L. BRAEKMAN, *Middel nederlandse Geneeskundige Recepten, een bijdrage tot de geschiedenis van de vakliteratuur in de Nederlanden.* Gent, 1970, 482.

WILLY L. BRAEKMAN, *Medische en Technische Middel nederlandse Recepten, een Tweede Bijdrage tot de Geschiedenis van de Vakliteratuur in de Nederlanden.* Gent, 1975, 423.

Op iets meer dan honderd titels in die reeks is dat meer dan tien procent volkskundige studies en dat is zeker een vleiende verhouding.

Men kan nu de vraag stellen hoe die volkskundige werken bij de academie terecht komen? Ofwel gebeurt zulks als antwoord op een prijsvraag, ofwel bij aanbidding aan de academie. Van de oorspronkelijke opzet, met name het stellen van een prijsvraag en afwachten of daarop door één of meer gegadigden geantwoord zou worden binnen de door het bestuur bepaalde termijn, is men afgestapt en nu wordt meestal door een of meer academieleden een voorstel van prijsvraag ingediend met het oog op een kandidaat, van wie ze weten dat hij op ernstige wijze met een bepaald onderwerp bezig is. Zodra de studie klaar is wordt het werk onder kenspreuk bij de academie ingediend, waarna drie lectoren een verslag erover opmaken en op grond daarvan aan de academie voorstellen de prijs - nu 25.000 F - toe te kennen en het werk te bekronen en uit te geven.

Over een werk dat aan de academie wordt aangeboden, wordt eveneens door een commissie beslist. Bij aanvaarding heeft de auteur vrijwel zekerheid dat zijn opus op een voor hem bijzondere voordelige manier uitgegeven zal worden en daarenboven krijgt zijn werk a.h.w. een benijdenswaardig kwaliteitslabel mee.

Vervolg door de Redactie

*Ook in de **Inleiding** van zijn publikatie Volksleven te Wieze, be kroond met de Alfons de Cockprijs belicht Professor J. Van Haver even de geboorte van dit boek, zovele jaren geleden. (1)*

Het materiaal heeft hij verzameld gedurende het jaar 1951. Aan datgene wat hij vernam door grondige ondervraging van een tiental bereidwillige zegspersonen en van vragenlijsten - met kommentaar - in de scholen, heeft hij datgene toegevoegd wat hij sedert 1945 okkasioneel had samengezant; veelal betreft het gegevens die aan een systematisch onderzoek op korte termijn ontsnappen, als zegswijzen, spreekwoorden, volksweerkunde.

(1) *Volksleven te Wieze 1900-1950.* Gent, 1961, 104, 10 ill., krt. en openvouwbaar vaantje.

Wat de keuze der zegspersonen aangaat, heeft hij ernaar gestreefd zowel een geografische als een sociale verspreiding op het oog te houden. Waar hij tracht hun eigen woorden en wendingen zo getrouw mogelijk weer te geven, moest noodzakelijkerwijze geweld worden aangedaan aan het Algemeen Beschaafd.

Hij volgde de door de Bond ter beschikking gestelde vragenlijst niet op de voet en liet zich op enkele plaatsen leiden door Eigen Aard van Dr. K.C. Peeters.

Tussen de bekroning van het werk en het persklaar maken liggen er tien jaren.

Om evenwel de oorspronkelijke opzet en het direkte resultaat daarvan te eerbiedigen, heeft hij aan de tekst zeer weinig wijzigingen aangebracht.

In de nota's vindt de belangstellende lezer een aantal verwijzingen en aanvullingen, inzonderheid over de evolutie van sommige gegevens, die duidelijker wordt, nu men dit materiaal van op enige afstand ziet. (Aangestipt in 1960 !)

Nog duidelijker zal die evolutie in elk geval zijn voor diegene die over veertig jaar de moed zou hebben een dergelijke enquête te ondernemen. Voor zulk vergelijkend onderzoek kan deze materiaalverzameling eveneens nuttig zijn. (Idem als boven).

De vorser legt reeds de klemtoon op het wisselende over een ruim aantal jaren.

Tijdens de gemoedelijke uiteenzetting die dr. J. Van Haver hield over Volkskundig boek en Academie behandelde hij enkele anekdoten waaruit blijkt hoe ontzagwekkend veel werk een vorser aan zijn onderzoekingen steedt, thuis, in bibliotheken en archieven, hoe ook het familiaal leven daar onwillekeurig onder lijdt. Op zekere dag had de vorser Van Haver met zijn kinderen eens gespeeld, waarvoor hij helemaal dan geen tijd kon vrij maken en het trof hem ontzettend, hoe zijn kinderen dan ontzet naar moeder snelden met de uitroep rond dit zeldzaam gebeuren : «Moeke, vader heeft eens met ons gespeeld !».

Zozeer namen allerlei elementen van de incantatieliteratuur hem in beslag. Bij menig ander vorser zal zich wellicht een gelijkaardig toneel eens hebben afgespeeld.

ARCHIEF EN VELDWERK

Als jonge onderwijzeres in een volkswijk van de parochie Sint-Anna te Brugge was ik verbonden aan allerlei kringen en inrichtingen zowel in mijn geboortedorp, het aanpalend Sint-Kruis, als in de stad.

Ik moet eerlijk bekennen dat ik voor mijn dertig jaar nooit gedacht heb ooit een boek te schrijven. Wel hadden we ondertussen het getuigschrift voor gids van de stad Brugge bekomen en hadden van huis uit veel belangstelling voor muziek en het volksleven. Dit laatste leerden wij tijdens wandelingen in onze gemeente en omliggende. Vader en nonkel Miel, de hoofdonderwijzer, herinnerden ons aan de naam van bijna vergeten oude wegen zoals de eeuwenoude «Minnewestraat» of de Gemene Weidestraat die over onze gemeente zeewaarts liep, of aan de perceelsnamen van het land bij de Gemene weide, het zgn. «Maleveld».

Omstreeks die periode kwamen het kasteel en de «stede en park van Male» in de belangstelling te staan, zodat ik besloot biezonderheden te verzamelen. Ik ging te rade bij een goede kennis, rijksarchivaris Jozef De Smet die mij behulpzaam de weg wees : *Gij kunt geen oud schrift lezen, dan gebruiken we maar de eenvoudigste methode; hierzie : begin met nota te nemen uit de jongste rekeningen van de heerlijkheid Male einde achttiende eeuw.* Na enige lees oefeningen kon ik het oud schrift voldoende lezen om rustig verder te studeren.

In 1933 waagde ik het eerst om een korte tekst naar het Biekorf te sturen nml : twee historische spreekwoorden te Sint-Kruis : *'t Is gelijk barones de Gourcy die daar afkomt* (de geruineerde barones van Male). Het andere volksgezegde heeft betrekking tot arme disgenoten : *Ze is gekleed gelijk een van Avejoengen* bewoner van het armhuis Avignon te Male.

Vanaf 1937 werd af en toe een artikel in Biekorf gepubliceerd : *Het Pelderijn of de schandpaal van Male* dat ik toevallig in een hoenderhok ontdekte, *het Stadhuis van Male, het Kasteel van Male, de legende van Maleveld, de legende van de opgesloten gravin*, en zo ging het verder.

In 1951 besloot het gemeentebestuur van Sint-Kruis de schandpaal op een eervolle plaats herop te stellen nl. op de splitsing van de wegen in het volle zicht van het verkeer. Mij werd opdracht gegeven een geschiedkundige schets te schrijven. Het werd een plaquette : *Male, geschiedkundige sprokkelingen* door het gemeentebestuur bij de inhuldiging aan de aanwezigen gepresenteerd.

Van dan af besloot ik oudere heerlijkheden die op Sint-Kruis gebied vormden, te bestuderen nml. Het Sijseelse en het Proosse. Met de fusie van de Brugse gemeenten werd mij in september 1970 opdracht gegeven om binnen enkele maanden klaar te zijn met een algemeen geschiedkundig overzicht van de oude parochie, alsook van de negentiende-eeuwse gemeente Sint-Kruis, te illustreren met zoveel foto's mogelijk. In januari 1971 was de tekst klaar (1). Voor de spotprijs van 75 fr werd het de inwoners van Sint-Kruis te koop aangeboden. Vergelijk eens de koopprijs van een kleine verzameling postkaarten.

Ondertussen had ik reeds vele volkskundige gegevens verzameld zonder dat ik wist dat een wetenschap Volkskunde bestond : al de *aftelrijmpjes* en *refreintjes* die op onze speelplaats gezongen werden. Liedjes en aftellertjes werden vanaf 1936 in Biekorf opgenomen. Pas na de oorlog, begin 1946, groepeerde ik alles volgens seizoenwijsjes om met een groepje muzikale kinderen het Winterfeest van onze bond op te luisteren. Dit kinderrepertorium heeft het N.I.R. in 1948 op onze speelplaats op elf fonoplaten opgenomen. Het volkslied van Allerheiligen tot Vastenavond heeft onze bond in Schrift nr. 4, uitgegeven.

Omstreeks 1939 kwam Prof. E. I. Strubbe bij ons op bezoek en raadde mij aan : *Gij moet optekenen wat uw tante Lena vertelt. Zij is een levend boek van traditie en volksgezegden. Alle spreuken werden groepsgewijs uitgegeven.* Na de oorlog - 1946 - verscheen het eerste hoofdstuk van de jaarkrans «Vastengebruiken». De hoofdredacteur Eerw. A. Viaene moedigde mij aan : *Alles is welkom.* Einde 1947 was de *Jaarkrans* afgewerkt.

Op dezelfde wijze bewerkte ik de *Levensloop*, zanten thuis, bij verwanten, vrienden en kennissen, verre afstanden per fiets. In Biekorf 1948 verschenen reeds : *Er is een kindetje geboren, de schoonste dag, dat was de jeugd.*

Eerst in 1958 besloot de Bond van de Westvlaamse volkskundigen de levensloop als boek uit te geven : *Van Doop tot Uitvaart*, de hoofdman prof. Strubbe schreef het voorwoord.(1)

In al die jaren zantte ik eveneens een jaarlijkse bijdrage voor onze Westvlaamse almanak «Het Beertje». Voor dit veldwerk had ik het terrein uitgekozen in het noordoosten van Brugge waar mijn familie min of meer bekend was; ik was dus geen vreemde en betrouwbare goede vertellers werden aangewezen, de afstanden mochten groter zijn als wij over een auto beschikten. Het laatste *Beertje* verscheen in 1975.

Volgens akkoord zou de uitgeverij Saeftinge te Blankenberge een tiendelig werk over de Westvlaamse Volkskunde uitgeven. In 1969-1970 verschenen de twee delen van het Westvlaamse Sagenboek door H. Stalpaert; in 1971 kwam ik aan de beurt de *Jaarkrans* : *Van Aswoensdag tot Lichtmis*, lichtjes herwerkt met lijsten over streektaal, plaatsnamen en afbeeldingen. Het tweede boek *Van Gehucht tot Dorp*, werd te koop aangeboden zonder dat ik de gelegenheid gekregen had om streektaal en plaatsnamen na te zien en te verbeteren of foto's te geven. Onmogelijke fouten ontsieren het boek, oordeel maar zelf : het dorp Houtave is gevierendeeld door de Noordzee, in plaats van de Noordee (watergang), en dit tot driemaal toe herhaald. Een onmogelijke plaatsnaam Hellepoorte - lees *Hellepoele* ligt overstroomd, al even belachelijk : een strooien *huisje* wordt gelegd - een strooien *kruisje* bij de begrafenis, en zo gaat het verder tot 28 maal toe verkeerde lezingen. (2)

De uitgave van dit laatste boek laat dus maar een bittere nasmaak. Zoals u hoort een boek uitgeven loopt niet altijd van een leien dakje.

(1) Ondertitel : *Een kijk op het volksleven in het noordoosten van West-Vlaanderen.* Brugge 1958, 173, 36 ill.

(2) *Van gehucht tot dorp.* Blankenberge, 157.

TENTOONSTELLINGEN EN CATALOGI

Tijdens het colloquim «Groeï van een boek», georganiseerd door de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen te Gent op 16 maart 1980 hielden wij een kort referaat onder de titel «Tentoonstellingen en catalogi» en dit ter gelegenheid van de tentoonstelling «Volkskundige Publikaties. Auteur, boek en kader». Hier geven we een uitgebreidere en omgewerkte tekst waarin wij enige losse ideeën voorop zetten. Wij kennen geen enkel Nederlandstalig artikel over dit onderwerp en men kan bijgevolg niet verwachten dat we hier het «Evangelie van het tentoonstellingsbedrijf» zullen schrijven. In het boekje «Musées et muséologie» van L. Benoist treft men in hfst. V over «L'étude de l'objet»

slechts één zin aan over de «catalogue critique», de mededeling namelijk dat hij in onze musea ontbreekt ! (1).

Zelfs in het 830 blz. tellend standaardwerk van B. Newsom en A. Silver «The Art Museum as educator» (2) treft men geen speciaal hoofdstuk aan over de catalogi. We kunnen hier niet diep ingaan op het tentoonstellingsbedrijf en alles wat daar aan vast zit. Een systematische benadering van dit onderwerp hoort eerder thuis in een museologisch tijdschrift dan in een volkskundige publikatie, hoewel niet kan ontkend worden dat er een specifieke museumkundige taak is weggelegd voor onze volkskundige musea (3).

Anderzijds is het tentoonstellingswezen in onze volkskundige musea van grote betekenis. Hier neemt het Museum voor Volkskunde van Gent een bijzondere plaats in door de regelmaat van zijn tentoonstellingsactiviteiten die steeds gepaard gaan met de uitgave van catalogi die qua opvatting voldoen aan alle regels die men aan dit genre kan stellen.

Tussen het tentoonstellingsinitiatief, de eigenlijke realisatie van de expositie en de nazorg ligt een lange (lijdens)-weg waarvoor men zich dient te baseren op een uitgebreid tentoonstellingsmemorandum.

Dit memorandum is de leidraad voor de *conservator-manager* en omvat alle punten waarmee men rekening dient te houden wanneer de tentoonstellingswagen aan het rollen gaat.

De *conservator-wetenschapsman* komt op dit ogenblik minder aan bod. De kamergeleerde, die gedwongen door de krappe arbeidsmarkt aan de slag moet in de museumwereld dient er van te voren goed van doordrongen te zijn dat hij zijn doctoraat niet zal kunnen schrijven tijdens de diensturen !

Zijn wetenschappelijke aspiraties kan hij wel kwijt in het opstellen van de beschrijvende catalogus van zijn verzameling(en) en in het redigeren van tentoonstellingscatalogi.

Aangezien ongestoord doorwerken in de musea tot het verleden behoort (het type van de ingegraven conservator heeft sinds een twintigtal jaar afgedaan) vergt het doorgaans vele jaren alvorens de beschrijvende catalogus het licht ziet. Doorgaans blijft het bij goede voor-

nemens omdat prestigetentoonstellingen de voorrang blijven opeisen. Het inventariseren, ordenen en restaureren van de basiscollecties blijft daardoor achterwege. Recente catalogi van permanente verzamelingen zijn dan ook eerder zeldzaam. Opmerkelijke voorbeelden zijn nochtans de schilderijencatalogus van het Bijlokemuseum te Gent van A. De Schrijver en C. Van de Velde, (Gent, 1972) de tweedelige catalogus van het Museum Mayer van den Bergh (Antwerpen, 1969, 2 dln.) door J. de Coo en de schilderijencatalogus van het Groeningemuseum te Brugge (cat. H. Pauwels, 1960; cat. D. De Vos, 1979). Men mag zo'n onderneming ook niet onderschatten. Een conservator van een museum voor volkskunde of een museum voor kunstnijverheid kan op de dag van vandaag onmogelijk nog de volledige catalogus opmaken van zijn museumbezit wegens de ver doorgedreven specialisatie in al de verschillende disciplines. (vb. koper, tin, ceramiek, zilverwerk, porselein, meubels, wandtapijten).

Zo heeft J. Leeuwenberg, conservator (4) van de afdeling beeldhouwkunst van het Rijksmuseum te Amsterdam zijn hele loopbaan kunnen wijden aan dit deelaspect van de verzameling met als resultaat een prachtige catalogus van alle beeldhouwwerk dat in het Rijksmuseum bewaard wordt. In België is een dergelijke specialisatie per sectie alleen doorgevoerd in de Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel. Bij de Provinciale en Stedelijke Musea heerst er een schromelijke personeelsonderbezetting bij de wetenschappelijke kaders. Men kan trouwens met moeite spreken over een kader, in de meeste gevallen beperkt dit zich tot één *conservator-duizendpoot*. Van zo iemand verwacht men dan dat hij alles kan en alles weet. De overheid durft dan nog de buitenlandse realisaties als voorbeeld te stellen maar wordt er niet graag aan herinnerd dat het wetenschappelijk kader voor één museum in die gevallen minstens vijf universitaires omvat ! (één directeur, drie wetenschappelijke medewerkers, een hoofd Educatie Dienst).

In veel gevallen verkeren wij nog in een Berlijns stadium anno 1889 wanneer we lezen wat L. Pretzell mededeelt over de stichter van het Museum für Deutsche Volkskunde : *Es ist bezeichnend und verblüffend, wenn man Z.B. liest, dasz Rudolf Virchow, dem das Museum für Deutsche Volkskunde im Jahre 1889 in erster Linie seine Gründung zu verdanken hatte, innerhalb seiner unbegreiflich umfangreichen Arbeitsleistung auch noch die Zeit fand, sich mit der Anschaffung von Besen, Wischtüchern u.a. zu befassen, eigenhändig Restaurierungsarbeiten an Museumsobjekten durchzuführen und persönlich Transporte auf dem Möbelwagen zu begleiten* (5).

In 1975 schreven wij in ons «In Memoriam J. Weyns» dat hij aan zijn werk lichamelijk ten onder was gegaan wegens het uitblijven van wetenschappelijke assistentie bij zijn museumwerk (6). Men vond dat scherp gesteld, maar merkwaardig genoeg kwam men in het buitenland tot dezelfde conclusie : *Am Morgen des 15. Juli 1974 starb - erst 61 jährig - in Bokrijk Jozef Weyns, der Schöpfer des Flämischen Greilichtmuseum Bokrijk, das er auch bis kurz vor seinem Tode ohne wissenschaftliche Mitarbeiter zu betreuen hatte. Er war ein begeisterter und besessener Forscher, der sich, ohne Rücksicht auf seinen Gesundheitszustand zu nehmen, buchstäblich zu Tode arbeitete.* (7).

Het ligt geenszins in onze bedoeling om heel onze bijdrage te doordrenken met een klaagzang maar er mag toch wel een duidelijk gesteld worden dat er in onze Belgische musea hard gewerkt wordt en dit met beperkte middelen, ondanks een ernstig tekort aan vast benoemd wetenschappelijk personeel. (8).

De openbare besturen, de culturele direkties en de officiële lintjesknippers blijven doof en blind voor de sociaal-pedagogische taak van het museum en ze timmeren liever aan de

weg met geldverslindende, tijdelijke prestigetentoonstellingen, waarvan iedere catalogus vaak meer kost dan de jaarwedde van een edukatief medewerker. (9).

Over deze prestigetentoonstellingen of de cultuurpolitiek ten koste van het kunstwerk halen we nog even het volgende aan : *De groeiende tentoonstellingskoorts die een steeds frekwenter wordend internationaal verkeer van kunstwerken met zich meebrengt en waarbij de rol van de musea aardig begint te gelijken op die van internationale verzendbureau's, is een kwaal die gelukkig hier en daar reeds de alarmbel doet luiden. Het is inderdaad verontrustend dat het reizend museumobject de soepele toverstaf wordt waarmee nationale en internationale akkoorden, vieringen en verjaardagen in een oogwenk met de nodige schittering worden omhangen, waarmee cultuurpolitici hun palmares opluisteren, waarmee geleerden hun steekkaarten als luxueuze boeken in grote oplage zien uitgeven en door een gretige massa gekocht worden. De gevaren voor beschadiging en zelfs verlies van de voorwerpen wordt ervaren als een vervelend maar onvermijdelijk nevenaspect.* (10).

De catalogus

Het woord catalogus komt rechtstreeks uit het Latijn en betekent «opsomming». Het zelfstandig-naamwoord catalogus heeft als meervoud catalogi of catalogussen. De vormen kataloog-katalogen worden door Van Dale als Zuid-Nederlands aangeduid. De werkwoordsvorm luidt : catalogiseren - catalogiseerde - heeft gecatalogiseerd. Het «Groot Woordenboek der Nederlandse taal» van Van Dale geeft als definitie voor catalogus : «lijst, register van voorwerpen, boeken enz. van een verzameling, meestal met korte omschrijving, vermelding van bijzonderheden (prijzen, enz.) hetzij in alfabetische hetzij in stelselmatige orde».

Bij deze definitie kunnen wij ons gerust aansluiten. Het is bovendien volkomen juist dat het begrip catalogus niet alleen gebruikt wordt in de museumwereld maar evenzeer in het bibliotheekvak en uitgeversbedrijf. Zo spreekt men in de uitgeverij en de boekhandel over de fondscatalogus nl. de lijst van in voorraad zijnde publikaties bij een uitgever.

Verzendhuizen /postorderbedrijven hebben hun prijscatalogus en de veilinghouders maken een veilingcatalogus op.

De catalogisering in het bibliotheekvak slaat op het volledige gamma van de titelbeschrijving vooral door middel van kaartensystemen om op die manier te weten te komen wat de bibliotheek bezit en om informatie te bekomen over bepaalde onderwerpen. Zo spreekt men over hoofdwoordencatalogus (dwz. auteurscatalogus), de trefwoordencatalogus en de titelcatalogus. Ook kunnen nog thematische catalogi aangelegd worden. Anderzijds kan een bibliotheek ook een catalogus in boekvorm uitgeven. Dit laatste gebeurt ons inziens te weinig.

De conservator doet voor wat de catalogisering betreft iets gelijkaardigs als de bibliothecaris in de openbare bibliotheek. Zij doen beide aan collectievorming.

De bibliotheconomie en de museologie staan dicht bij elkaar dan men soms denkt ook op het gebied van conservatie en restauratie. (vgl. paneelschilderkunst versus oude drukken).

De museologie is voor een groot stuk de leer van de organisatie der verzamelingen als onderdeel van het algemeen museumbeheer. De conservator houdt een *inventarisboek* bij en maakt een *stamkaart* van elk museumvoorwerp. Deze stamkaart is het doopceel van het voorwerp en bevat een reeks nuttige gegevens die doorgaans integraal kunnen overgenomen worden bij het samenstellen van een catalogusnotitie in een tentoonstellingscatalogus. Daar-

naast kan men nog systematische kaarten of catalogi aanleggen volgens kunstenaars, iconografie, merken, e.d.

De plaatscatalogus of standinventaris is vooral met het oog op de vindbaarheid van het voorwerp in permanente collectie of reserves van groot belang. Wij zullen hier niet verder uitweiden over de verschillende classificatiesystemen maar wel nog een korte opsomming geven van de verschillende genres museumpublicaties die er toe kunnen bijdragen dat het museumbezit toegankelijk kan gemaakt worden voor het publiek.

In afwachting van het verschijnen van de zgn. «Beredeneerde catalogus» waarin men de volledigheid en perfectie wil nastreven, kan men beginnen met het uitgeven van een bescheiden *brochure* ofwel een gestencilde of gedrukte *inventaris*.

Een *beknopte catalogus* waarin van ieder kunstwerk een foto wordt opgenomen met een korte identificatie kan reeds een nuttig werkinstrument vormen voor de gewone museumbezoeker en navorser. Z'ou kleine catalogus is doorgaans verkrijgbaar aan een democratische prijs hetgeen niet altijd gezegd kan worden van de grote catalogus die dan ook slechts door meer geïnteresseerden aangeschaft wordt. Om die reden is de uitgave van *vulgariserende teksten* naast de bestaande catalogus ten zeerste aan te bevelen. Deze opdrachten van publieksbegeleiding worden tegenwoordig meer en meer waargemaakt door de zgn Educatieve Diensten van onze musea.

De exhaustieve catalogus, het wetenschappelijk werkinstrument, gaat echter aan de goede vulgarisatie vooraf. De conservator blijft de leverancier van de wetenschappelijke status questionis waarop pedagogisch geschoolden kunnen inpijken door in een eenvoudige taal (bijv. met werkschriften) de materie aan de man te brengen.

De catalogus is tevens een inventaris en bevat naast de opsomming van de kunstwerken doorgaans de geschiedenis van de museuminstelling.

Een goed alternatief voor de catalogus vormt de *museumgids* (Kurzführer, Guide Sommaire) en een onvolprezen voorbeeld daarvan is ongetwijfeld de «Gids van Gruuthuse» door dr. V. Vermeersch (derde, verbeterde uitgave, Brugge, 1979).

De catalogus of gids kan geconsulteerd worden vóór, tijdens en na het museumbezoek. Hij is dus meer dan een leidraad voor de bezoeker; het is vooral een naslagwerk.

We beperken ons hoofdzakelijk tot de catalogi die over de schilderkunst handelen. Het spreekt voor zichzelf dat men ook een voortreffelijke catalogus van een vlindercollectie kan samenstellen. Wij houden toch nog even vast aan het ideale voorbeeld door te verwijzen naar de door D. De Vos gebruikte systematiek voor de nieuwe catalogus van het Groeningemuseum te Brugge. (11)

Deze catalogus is alfabetisch volgens schildersnamen gerangschikt. De notities zijn als volgt opgebouwd :

1. Inventarisnummer. (volgens het systeem van de jaarnummering)

2. De titel van het werk.

3. Bespreking

Beschrijving van de voorstelling, identificatie motieven, iconografische bijzonderheden.

Elk kunstwerk wordt fotografisch afgebeeld.

4. Materiële gegevens en opschriften.

De afmetingen zijn uitgedrukt in cm in de volgorde hoogte x breedte. Opsomming van de uitgevoerde restauraties.

5. Herkomst. (de volledige pedigree van elk schilderij)

6. Tentoonstellingen.

Verwijzingen naar de exposities waarvoor het vroeger werd uitgeleend.

7. Bibliografie - (chronologisch gerangschikt).

Dit (ideale) schema is ook grotendeels gebruikt geworden voor de grote tentoonstellingen te Brugge zoals de «Vlaamse Primitieven» (1960) en de «Anonieme Vlaamse Primitieven» (1969).

Mits lichte wijzigingen, kan men dit beschrijvingsysteem ook goed gebruiken voor de niet-schilderkunstige disciplines.

De relatie tentoonstelling-catalogus

Het samenstellen van een tentoonstellingscatalogus werkt al even frustrerend als het opstellen van de beschrijvende catalogus van de hele verzameling. Deze laatste komt er mogelijk nooit terwijl de tentoonstellingscatalogus veel te vlug dient samengesteld te worden aangezien de verschijningsdatum onverbrekkelijk verbonden is met de openingsdatum van de tentoonstelling.

Enkele uren voor de vernissage worden de eerste tweehonderd exemplaren geleverd ! De factor timing is hier van groot belang. Het al of niet welslagen hangt af van het vroegtijdig nemen van het tentoonstellingsinitiatief zodat het nodige voorbereidende werk, zoals prospectie, kan aangevat worden. De voorbereidende contacten voor de tentoonstellingen in het kader van het Rubensjaar 1977 gingen reeds in 1973 van start. (12).

Vergelijk even met de grootse projecten naar aanleiding van «150 jaar België» waarvoor de initiatieven genomen werden in december van vorig jaar zodat ze niet zullen doorgaan. Door kortzichtigheid komt men er zelden toe om met manifestaties die te maken hebben men één of ander «Jaar van...» te beginnen een jaar voordat de viering ingezet wordt.

De overheid beseft onvoldoende wat er allemaal komt kijken bij de organisatie van een tentoonstelling. Door de inflatie aan tentoonstellingen die wij nu beleven lijkt het er wel op alsof alles vanzelf gaat.

De roep naar didactische prestatie en educatieve begeleiding brengt met zich mee dat het absoluut noodzakelijk wordt om bij dit werk een binnenhuisarchitect-designer te betrekken die tevens kan instaan voor de grafische vormgeving van de etikettering en de lay-out van de catalogus en affiche. De conservator, die op dat moment toch al zijn ander werk moet laten staan, kan dit op zijn ééntje niet meer aan. De algemene leiding en coördinatie vergen reeds genoeg zonder de psychologische druk van de deadline, nl. de ultieme dag waarop de kopij bij de drukker moet zijn. De bureaucratiesering laat tegenwoordig geen speelruimte meer toe. Voor het drukken van een catalogus (bijv. 2.000 ex. ca. 400.000 fr) dient er een openbare aanbesteding plaats te vinden zodat men reeds zeer vroeg dient te weten waar men staat omdat men anders geen lastenboek kan samenstellen. De goedkeuring van de begroting gaat daar natuurlijk nog aan vooraf : men kan niet koken zonder vuur.

De geleverde inspanningen dienen in verhouding te staan tot het resultaat, men zal dan ook geen tentoonstelling organiseren voor de duur van drie dagen. Een expositie dient minstens twee weken te duren zodat twee weekenden inbegrepen zijn.

Een gemiddelde duur van zes weken is aan te bevelen voor een tentoonstelling van enige

betekenis. Men zou er tevens naar dienen te streven om één en dezelfde tentoonstelling in verschillende binnen- of buitenlandse steden te tonen zodat er een maximaal rendement ontstaat. Dit geldt in hoge mate ook voor de uitwisseling van didactische panelen.

Een tentoonstelling is tijdelijk, de catalogus blijft. Niet zelden wordt het achteraf een naslagwerk van blijvende betekenis. Het spreekt voor zichzelf dat een tentoonstelling zonder catalogus er geen is. Het minimum is een gestencild blaadje met vermelding van alle tentoongestelde voorwerpen in doorlopende nummering. Er bestaan verschillende types tentoonstellingscatalogi.

Een tentoonstelling gewijd aan het werk van één bepaalde schilder kan uitgroeien tot een *kunstenarsmonografie*.

Een retrospectieve tentoonstelling kan de aanleiding vormen tot het samenstellen van een echte *oeuvrecatalogus*. In feite is het van geen belang of de catalogus gestencild is of gedrukt. Hij laag geprijsd zijn en toch hoog geprezen. Anderzijds kan men ook streven naar een kwaliteitsuitgave en door het drukken op grote oplage de prijs relatief laag houden.

De tentoonstellingscatalogus dient in ieder geval een opsomming te bevatten van de tentoongestelde voorwerpen met een zekere uniformiteit in de catalogusnotities.

Een inleiding op het onderwerp is steeds aan te bevelen. De illustratie is zeer belangrijk vermits de catalogus zal dienen als naslagwerk en doorgaans thuis gelezen wordt en niet tijdens de rondgang in de expositie.

De opvatting van de catalogus als *werkboek* hebben wij toegepast in 1975 met de tentoonstelling «Op en om de bouwwerf». (13).

Daarin schreven een aantal specialisten een hoofdstuk. Deze formule werd overgenomen voor de tentoonstelling «800 jaar St.-Janshospitaal» (Brugge, 1976, 2 dln).

De catalogus «125 jaar Stedelijke Nijverheidsschool te Brugge» is in feite een inventaris van het fonds Nijverheidsschool bewaard in het Stedelijk Museum voor Volkskunde. (14).

Deze onderneming was bijzonder nuttig omdat het mes aan twee kanten sneed : het ontsluiten en in waarde stellen van een eigen museumfonds annex tentoonstelling. Het tentoonstellingsgebeuren zou dan ook meer dienen afgestemd te worden op het eigen kunstbezit zodat er tevens ruimte ontstaat voor het gelijktijdig doorvoeren van het basiswerk.

Noten

1. L. Benoist, *Musées et muséologie*, Paris 1971, p. 84
2. Barbara Y. Newson en Adèle Z. Silver, editors. *The Art Museum as educator. A Collection of Studies as Guides to Practice and Policy*. University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1978, 830 pp.
Recensie W.P. Dezutter in «Museumleven», 6, 1979, pp. 74-75.
3. W.P. Dezutter, *Presentatie en didaktiek in volkskundige musea. Een bibliografische verkenning*. In : Museumleven, 6, 1979, pp. 4-5.
4. In Nederland, Duitsland en Engeland staat aan het hoofd van een museum een directeur. (Museumdirecteur, Director). Een conservator (Konservator) Custos (D), Curator (E) is in die landen een wetenschappelijk ambtenaar die verantwoordelijk is voor een museumafdeling. (bijv. schilderkunst, beeldhouwkunst, grafiek).

In België is de conservator meestal de museumdirecteur. Wat dit betreft zijn wij volledig afgestemd op de terminologie van de Franse Rijksmusea : conservateur-en-chef, conservateur, conservateur-adjoint. Vooral de term adjunct-conservator is in ons land tengevolge van de personeelsonderbezetting zeer misleidend : de adjunct-conservator is niet de adjunct van de conservator maar de conservator zelf (vgl. Antwerpen, Brugge).

In Gent heeft men het beter opgelost, daar is per museum een conservator en een wetenschappelijk assistent. Dat is nog maar een minimum minimorum. Waar men in de kunststad Brugge slechts voor 50 % aan voldoet, aangezien er geen kaderplaatsen bestaan voor wetenschappelijke assistenten.

5. L. Pretzell, *Das volkskundliche Museum als Schan populärer Leistungen*. In : Zeitschrift für Volkskunde, 1971, p. 39.
6. W.P. Dezutter, *dr. Jozef Weyns (1913-1974) als museumconservator*. In : Museumleven, 2, 1975, p. 71.
7. Recensie van zijn *Volkshuisraad in Vlaanderen*. In : Zeitschrift für Volkskunde, 1976, I, P. 149.
8. Wij wensen hier het inzetten van allerhande tijdelijk personeel (tewerkgestelde werklozen, Bijzonder Tijdelijk Kader (BKT), gewetensbezwaarden, e.a.) niet aan de orde te stellen.
9. R.C.L. Verstraelen, Voorzitter van de Museumvereniging, Editoriaal *Museumleven*, 6, 1979, p. 3.
10. D. De Vos, *Het reizende museumvoorwerp of (cultuur) politiek ten koste van het kunstwerk*. In : Museumleven, 6, 1979, p.68.
11. Dirk De Vos, *Catalogus schilderijen 15de en 16de eeuw*. Stedelijke Musea Brugge, Brugge, 1979, 285 pp. ill.
12. F. Baudouin, *Nabeschouwingen over het Rubensjaar 1977*. In : Museumleven, 5, 1978, pp. 4-13.
13. W.P. Dezutter en M. Goetinck, *Catalogus tentoonstelling «Op en om de bouwwerf»* Brugge, 1975, 216 pp., ill.
14. W.P. Dezutter en M. Goetinck, *125 jaar Stedelijke Nijverheidsschool*. Techniek als hefboom voor wetenschap en cultuur. Brugge, 1979, 318 pp. ill.

SLOTWOORD

Wij hebben auteurs aan het woord gehoord, eerlijk en heerlijk. Wij hebben een andere en betere en grondiger kijk op hun leven en hun werk. Beoogde deze studiedag een te hoog doel? Was er (een tikje) pretentie of overmoed bij betrokken? Wij menen van niet, ver van daar. Een vorm van aanmatiging of pretentie kan vereist zijn om uit de kringloop van de middelmatigheid te treden.

Hier is een dringende noodzaak tot uiting gekomen : het contact van de volkskundige publicist rechtstreeks met de lezer - medewerker. Zo zien we het immers, vermits de stelling van het begin duidelijk overkomt : elk van u is betrokken partij.

Het boek telt als een onderdeel van de 'levende cultuur'. Als dusdanig stelt het een reeks vragen : Wie heeft de auteur beïnvloed? Wie heeft hem geholpen? Maar ook : was ik in staat hem te helpen?

De geboorte van een publikatie kun je niet licht en luchtig herleiden tot een bepaalde graad van ruimte en tijd. Ze wordt immers niet geboren, als ze op de wereld komt in een drukkerij, met behulp van letters, inkt en papier.

Ogenschijnlijk is de computer straks (?) in staat een boek te schrijven, een verhaal dan? Maar een volkskundig boek zal op die wijze niet te voorschijn komen. De auteur moet zijn volk kennen, grondig en beheers~~t~~, voor een omljnd deel althans. Maar hij zal het zelden of nooit op zijn eentje klaar spelen. Daar zijn immer medewerk(st)ers bij betrokken. De begroeting en ontmoeting van vandaag heeft het meer dan ooit bewezen.

Een studiedag die geslaagd is, moet een vervolg aantekenen. Welke groep auteurs komt een volgende maal aan de beurt? Voor de geschiedenis van een gemeente : Romano TONDAT, Alfons VAN NIEUWENHUYZE, e.a.? Voor de ikonografie van een lokaliteit : Mieke DE MANVERBEECK voor Gent, E. VAN HOONACKER voor Kortrijk, Jef DAUWE voor Dendermonde, (in ontwerp en uitvoering)? De geboorte en groei van een volkskundig boek dient zo mogelijk een kettingreactie uit te lokken. Tijdens en na de spreekbeurten van de sprekers heeft menige aanwezige vragen gesteld en uitleg verkregen. Komt een van de vragers een volgende maal met een verdere suggestie voor de dag?

De algemene vergadering kende een ideaal verloop.

Renaat van der LINDEN